

Biblioteka Główna Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu

Artykuł:

Zaremba Mieczysław: Wyniki rejestracji zwierząt gospodarskich w 1929 roku

Źródło:

Kwartalnik Statystyczny 1930 Tom 7 zeszyt 3, strony 1308-1334

Artykuł udostępniony cyfrowo w ramach zadań projektu pt.

„Digitalizacja i udostępnianie online »Bibliografii gospodarki Wielkopolski 1919-39«

H. Maciejewskiej” (SONB/SP/550684/2022)

Minister
Edukacji i Nauki

Spółeczna
Odpowiedzialność
Nauki

MIECZYŚLAW ZAREMBA

Wyniki rejestracji zwierząt gospodarskich w 1929 roku

Rejestracja zwierząt gospodarskich w 1929 r. jest trzeciem z kolei od czasu odzyskania niepodległości Państwa Polskiego dochodzeniem statystycznym o liczbie zwierząt gospodarskich na obszarze państwa¹. Każde z dotychczasowych trzech dochodzeń statystycznych miało i ma po dzień dzisiejszy zupełnie odrębne wartości, a to ze względu na okres i program dochodzenia — szerszy lub węższy.

Spis 1921 roku dał nam ogólne liczby inwentarza żywego w Polsce wkrótce po ukończeniu ostatnich działań wojennych. Wskazał olbrzymie straty, jakie poniosła hodowla zwierząt domowych podczas wojny europejskiej i walk o niepodległość Państwa Polskiego. Ilość inwentarza żywego w porównaniu do okresu przedwojennego znacznie zmniejszyła się.

Po stwierdzeniu tego faktu w ciągu kilku lat nie mieliśmy możliwości ustalić, w jakim tempie i czy wogóle hodowla rozwijała się. Brak danych o podziale zwierząt gospodarskich według wieku i płci uniemożliwiał nawet przybliżone obliczenie przyrostu liczby inwentarza żywego. Dopiero spis zwierząt gospodarskich z dnia 30 listopada 1927 roku dostarczył wiadomości o podziale zwierząt poszczególnych grup według wieku i płci. Wyniki tego spisu dały możliwość stwierdzenia faktu, że straty poniesione przez hodowlę w olbrzymiej części zostały wyrównane, a nawet w niektórych kierunkach hodowli obserwuje się znaczny rozwój (konie, trzoda chlewna). Poza to, wobec uwzględnienia w spisie 1927 roku podziału według płci i wieku uzyskaliśmy możliwość obliczania na przyszłość możliwego przyrostu zwierząt poszczególnych rodzajów. Wyodrębnienie krów z ogól-

nej liczby bydła rogatego umożliwiło obliczenie przypuszczalnej produkcji mleka. Wreszcie spis 1927 r. dostarczył ponadto wielu innych danych, charakteryzujących stan naszej hodowli, i jej walory, oraz niedomagania, które dotąd trudno było wyjaśnić.

Rejestracja zwierząt gospodarskich w dn. 30 czerwca 1929 roku, przeprowadzona na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 2 marca 1928 roku o statystyce produkcji rolnej, pod względem metody wykonania i programu prawie nie różniła się od spisu z dnia 30 listopada 1927 roku i z tego względu najlepiej nadaje się do wszelkiego rodzaju porównań z wynikami spisu zwierząt 1927 r. Jedyną trudnością, która nasuwa się przy porównaniach, są zupełnie różne pory roku, w których dokonano tych dochodzeń statystycznych. Tę jednak trudność daje się usunąć częściowo przy uwzględnieniu dwóch okoliczności, wpływających na znaczne wahania, które zachodzą w stanie liczebnym zwierząt a to w związku z sezonowością istniejącą zarówno w przychówku, jak i w uboju poszczególnych grup zwierząt.

Z jednej bowiem strony okres żrebień się klaczy, cielenia się krów, pozatem okres miotu prosiąt i wykotu jagniąt znacznie zwiększa w pewnym okresie czasu ogólną liczbę zwierząt gospodarskich, która z tego względu nie może być uważana za normalną, z drugiej strony sezonowość uboju poszczególnych grup zwierząt powoduje, że w tej lub innej porze roku poszczególne grupy zwierząt gospodarskich są znacznie uszczuplone i wobec tego ogólna liczba zwierząt gospodarskich w tych właśnie porach roku jest poniżej normalnego stanu.

¹ Wyniki poszczególnych dochodzeń zostały ogłoszone w wydawnictwach Głównego Urzędu Statystycznego: Spis zwierząt gospodarskich w 1921 r. *Miesięcznik Statystyczny rok 1922*, tom V zeszyt 5—oraz analiza prof. Krzywickiego zeszyt 6. Spis zwierząt gospodarskich w 1927 roku—*Kwartalnik Statystyczny rok 1928* tom V zeszyt 2 łącznie z analizą p. E. Szturma de Sztréma. Spis zwierząt gospodarskich w 1929 roku—*Kwartalnik Statystyczny rok 1930* tom VII zeszyt I—tablice.

Przy porównywaniu wyników spisu 1927 roku z wynikami rejestracji 1929 roku musimy przeto rozważyć, czy obok czynników, które mogły wywierać wpływ na istotne zwiększenie lub zmniejszenie liczby zwierząt poszczególnych rodzajów, nie zostały odzwierciedlone w odnośnych liczbach zmiany o charakterze sezonowym (przychówek lub ubój), a to wobec różnych terminów przeprowadzenia obu dochodzeń statystycznych. Dopiero ujęcie liczbowe wpływu wahań sezonowych na liczebność poszczególnych grup zwierząt mogłoby pozwolić na wnioskowanie o faktycznym zwiększeniu lub zmniejszeniu stanu zwierząt.

Okres wiosenny jest prawie dla wszystkich rodzajów zwierząt gospodarskich okresem pojawienia się przychówka. Dla koni i owiec okres żrebieńa się i wykotu jagniąt jest krótki i ograniczony kilkoma wiosennymi miesiącami, natomiast dla bydła rogatego i trzody chlewnej okresy cielenia się i miotu prosiąt są znacznie dłuższe, przytem rozkładają się na dwa terminy: wiosenny i jesienny.

O ile chodzi o bydło rogate to większa część krów cieli się w okresie wiosennym, w jesieni zaś cielenie się odbywa się tylko w gospodarstwach prowadzących racjonalną hodowlę, a to w związku z dążeniem do przedłużenia laktacji krów, które zwykle po przejściu z pastwisk na paszę zimową obniżają wydajność mleka. Natomiast u trzody chlewnej miot prosiąt w okresie jesiennym i wiosennym jest prawie jednakowy.

Wyraźniej przedstawia się sprawa sezonowości uboju zwierząt gospodarskich, gdyż na podstawie danych statystycznych o uboju zwierząt rzeźnych za kilka lat, możemy dość ściśle określić omawianą sezonowość. Dla zorientowania się w charakterze sezonowości, poniżej podajemy wskaźniki uboju zwierząt rzeźnych pod nadzorem weterynaryjnym za 1928 rok dla poszczególnych grup zwierząt. Aczkolwiek dane o uboju zwierząt pod nadzorem weterynaryjnym nie obejmują całokształtu uboju zwierząt, gdyż istnieje jeszcze ubój zwierząt poza nadzorem weterynaryjnym, przeznaczonych do spożycia we własnych gospodarstwach (o których dane zbierane są tylko kwartałami), to jednak ten pierwszy rodzaj uboju naogół zbieżny z ubojem poza nadzorem, stanowiąc przytem 82,0% ogólnego uboju, decyduje o wahaniami sezonowych.

Ubój zwierząt gospodarskich pod nadzorem weterynaryjnym w poszczególnych miesiącach w liczbach względnych przedstawia tablica 1.

Tabl. 1. Wskaźniki uboju zwierząt rzeźnych pod nadzorem weterynaryjnym w poszczególnych miesiącach przeciętnie dla Polski za r. 1928

Indices de l'abatage des animaux de boucherie sous le contrôle vétérinaire dans les différents mois, en moyennes pour toute la Pologne, 1928

Mie- siące Mois	Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>					Trzo- da chlew- na	Owce	Kozy	Konie
	Woły	Buha- je	Kro- wy	Jalo- wizna Tau- rillons et gé- nisses	Cie- lęta <i>Veaux</i>	<i>Porcs</i>	Mou- tons	Chè- vres	Che- vaux
	<i>Boeufs</i>	<i>Tau- reaux</i>	<i>Va- ches</i>						
Podstawa: przeciętna miesięczna w 1928 r. = 100 <i>Base: moyenne mensuelle en 1928 = 100</i>									
I	93,7	108,5	102,6	89,6	76,3	101,5	35,8	95,1	120,6
II	103,7	85,0	96,7	84,0	103,3	100,1	25,0	60,1	114,4
III	94,7	86,4	87,7	72,9	152,1	111,8	21,4	50,7	104,6
IV	106,6	84,6	84,1	66,8	144,3	85,8	20,4	52,7	70,6
V	103,6	102,5	89,0	77,0	154,6	96,6	27,6	45,6	77,7
VI	71,2	97,0	84,2	77,2	143,6	89,9	36,0	32,8	82,3
VII	79,3	91,5	84,6	86,0	114,7	85,6	70,0	26,1	68,7
VIII	115,9	118,5	102,5	122,1	75,2	90,6	151,8	56,9	66,9
IX	118,0	107,4	107,6	123,3	44,3	91,1	211,2	148,3	86,0
X	125,7	111,8	122,7	146,2	51,9	110,9	281,1	293,2	115,9
XI	84,8	98,5	116,7	128,1	63,8	113,5	213,4	204,2	144,0
XII	102,9	108,2	121,4	126,8	75,8	122,5	106,3	132,1	150,9

Uwzględniając możliwość wpływu sezonowości w uboju oraz okresów znacznej ilości przychówka, postaramy się stwierdzić wielkość wzrostu lub spadku hodowli poszczególnych grup zwierząt według stanu na 30 VI 1929 w porównaniu do okresów poprzednich. W tym celu podajemy w tablicy 2 ogólne zestawienie liczby zwierząt gospodarskich ze wszystkich dokonanych dochodzeń statystycznych, przytaczając nawet dane dla okresu przedwojennego, przystosowane do obecnych granic Państwa Polskiego.

Tabl. 2. Ogólna liczba zwierząt gospodarskich w poszczególnych okresach

Nombre total des animaux de ferme dans les différentes périodes

Lata ^a — <i>Années ^a</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	Owce <i>Moutons</i>
	Tysiące sztuk — <i>Milliers de bêtes</i>			
Okres przedwojenny (1907—1910) <i>Période d'avant guerre</i>	3 496	8 664	5 487	4 473
30. IX 1921	3 290	8 063	5 287	4 473
30. XI 1927	4 127	8 602	6 333	1 918
30. VI 1929	4 047	9 057	4 829	2 523 ^b

^a Dla okresu przedwojennego, spisu 1921 i 1927 ob. *Kwartalnik Statystyczny rok 1928*, tom V, zeszyt 2. E. Szturm de Sztrem *Inwentarz żywy w Polsce*.

^b W 1929 owce spisano łącznie z kozami—porównanie więc jest utrudnione.

^a Pour la période d'avant guerre et les recensements de 1921 et de 1927 voir *Revue Trimestrielle de Statistique, année 1928*, vol. V, fasc. 2. E. Szturm de Sztrem *Cheptel vivant en Pologne*.

^b En 1929 les moutons étant recensés avec les chèvres, la comparaison des chiffres est rendue difficile.

Z powyższego zestawienia widzimy, że w pogłowie koni już w 1927 roku zostały wyrównane straty, spowodowane wojną. Natomiast rok 1929 wykazuje nieznaczną zniżkę. Uwzględniając liczbę koni w wojsku, która nie została objęta rejestracją 1929 r., możemy stwierdzić, że stan pogłowia zmniejszył się przeszło o 20 tysięcy sztuk, co stanowi 0,5% ogólnej liczby. Zmniejszenie to nie może być w danym wypadku wytłumaczone ani sezonowością uboju, ani też okresem żrebień, gdyż ubój koni jest bardzo nieznaczny i nie może wpłynąć na ogólne zmniejszenie się liczby koni, a okres żrebień się właśnie przypada na miesiące wiosenne. Przyczyn obecnego nieco zmniejszonego stanu pogłowia koni musimy szukać w ogólnych warunkach gospodarczych, nad czym zastanowimy się dalej.

Liczba bydła rogatego w 1929 roku znacznie zwiększyła się w porównaniu do roku 1927, przekraczając liczby przedwojenne. Hodowla bydła rogatego rozwinęła się znacznie dopiero w okresie ostatnich dwóch lat, gdyż jeszcze w 1927 roku liczba bydła rogatego nie osiągała wysokości przedwojennej. Naogół liczba bydła rogatego zwiększyła się o 354 tysiące sztuk, co stanowi +5,3% ogólnej liczby, częściowo jednak wzrost ten należy przypisać odmiennym okresom roku, w których obydwa stany pogłowia bydła rogatego zostały stwierdzone. Stan liczbowy bydła rogatego w końcu listopada możemy uważać za minimalny dla wszystkich grup wieku, może z wyjątkiem cieląt. Po wykorzystaniu w miesiącach letnich taniej naturalnej paszy, podpasiony przychówek i starsze sztuki bydła idą stopniowo na rzeź. Do tego wniosku dochodzimy na podstawie zauważonych stosunkowo wyższych wskaźników uboju bydła w miesiącach jesiennych w porównaniu do innych pór roku. Na ogólne zwiększenie się liczby inwentarza żywego w 1929 roku, niezależnie od normalnego przyrostu krów powyżej trzech lat, wpłynęła duża liczba jałowizny, którą nie da się wytłumaczyć jedynie różnicami sezonowymi.

Charakterystyczną cechą w hodowli trzody chlewnej jest zdolność do szybszego rozwijania i kurczenia się odpowiednio do warunków mniej lub więcej sprzyjających hodowli. Z tego względu częstsze przeprowadzanie spisu trzody chlewnej jest bardzo pożądane, gdyż w wypadku, kiedy pomiędzy kolejnymi spisami upływa dłuższy okres czasu, trudno się zorientować, czy stwierdzony stan jest odbiciem zmian struktural-

nych czy też w stanie tym odzwierciedlają się przede wszystkim wahania konjunktury. Na podstawie rejestracji 1929 roku stwierdziliśmy znaczny spadek trzody chlewnej, bo przeszło o 1500 tysięcy sztuk, co stanowi spadek o 23,8% w stosunku do stanu z dnia 30 listopada 1927 roku. Liczba ta nawet jest niższą o 450 tysięcy od stanu z dnia 30 września 1921 roku, okresu ogólnego rozstroju gospodarczego. Tak znaczny spadek oczywiście nie może być wytłumaczony jedynie różnicą terminów przeprowadzenia spisów, ponieważ okres miotu prosiąt jest naogół w obydwu porach roku, t. j. na wiosnę i w jesieni jednakowy z pewnymi odchyleniami w poszczególnych częściach kraju. Sezonowość uboju trzody chlewnej nie wykazuje znów takich rażąco wzmożonych okresów uboju, jak to obserwujemy dla innych grup zwierząt. Jednak okres jesienny możemy uważać za maksimum posiadania dla trzody chlewnej, gdyż w tym okresie mamy prosięta wiosennego miotu pozostawione na tuczenie, oraz przybywa znaczna ilość drobnych prosiąt jesiennego miotu, stąd niezależnie od innych jeszcze przyczyn, w listopadzie 1927 roku stwierdzono tak dużą liczbę trzody chlewnej. Okres wiosenny przed 30 czerwca przedstawia się odmiennie, ponieważ znaczna ilość trzody chlewnej pozostawiona w jesieni na tuczenie została spożyta lub wywieziona—pozostaje więc tylko duża ilość prosiąt wiosennego miotu. Jednak liczby wykazują nam zupełnie inne zjawisko, mianowicie znaczne zmniejszenie się liczby prosiąt, co nie da się wytłumaczyć jedynie okresem przeprowadzonego spisu.

Stwierdzenie faktycznego stanu hodowli owiec, pomimo innych przyczyn jak różne pory roku, utrudniło połączenie w formularzach rejestracji 1929 roku w jedną grupę owiec i kóz. Liczba spisanych w 1921 roku kóz wynosiła około 400 tysięcy. Przypuszczając, że ilość ich nie zwiększyła się w silniejszym stopniu niż liczba owiec, wnioskujemy, że obecnie tych ostatnich byłoby przeszło dwa miliony sztuk. Nadwyżkę tę jednak należałoby przypisać wyłącznie różnym porom roku i sezonowości w uboju.

Wykot jagniąt odbywa się wyłącznie w kilku miesiącach wiosennych, a więc rejestracją z dnia 30 czerwca ujęty został całkowicie przychówek. Natomiast wzmożony ubój owiec odbywa się w kilku jesiennych miesiącach, co stwierdzamy znów podanymi wskaźnikami uboju zwierząt. Mianowicie:

wskaźnik w sierpniu jest 151,8, we wrześniu 211,2, w październiku 281,2, i w listopadzie 213,4. Jednym słowem olbrzymia ilość rocznego uboju owiec przypada na cztery jesienne miesiące, gdyż w miesiącach od stycznia do czerwca łącznie wskaźniki te wynoszą od 20,4 do 36,0. Z tego względu stan owiec w dniu 30 listopada 1927 roku był znacznie uszczuplony poprzedzającym masowym ubojem, a więc różnice, jakie przypuszczalnie zachodziły w stanie liczby owiec w porównywanych okresach, musimy przypisać wyłącznie różnym okresom roku, a wobec tego możemy przypuszczać, że w hodowli owiec nie daje się zauważyć żadnej poprawy.

Streszczając nasze rozważania o wpływie sezonowości uboju zwierząt i okresu porodu zwierząt na stwierdzone zmiany w liczbie zwierząt gospodarskich w okresie pomiędzy spisem zwierząt gospodarskich z dnia 30 listopada 1927 r. a rejestracją z dnia 30 czerwca 1929 roku, stwierdzamy następujące fakty: 1) na ogólne zmniejszenie się liczby koni w omawianym okresie nie wpłynęły ani sezonowość uboju ani okres żrebień koni; 2) zwiększenie się stanu bydła rogatego tylko częściowo należy przypisać wpływowi tych dwóch czynników, gdyż znaczny wzrost grupy jałowizny temi przyczynami wytłumaczyć się nie da; 3) w stosunku do zmian w trzodzie chlewnej dominujące znaczenie mają inne czynniki charakteru gospodarczego, a sezonowość uboju i okres miotu prosiąt nieznacznie wpłynęły na powyżej zaznaczone zmiany; 4) w zmianach pogłowia owiec i kóz musimy przypuszczać wpływ wyłącznie sezonowości w uboju i okresowi wykotu jagniąt.

Po rozpatrzeniu znaczenia różnic zachodzących w wynikach spisów 1927 i 1929 w związku z okolicznością, że każdy ze spisów przeprowadzony był w innej porze roku, przechodzimy teraz do zbadania ogólnego stanu hodowli za ostatnie lata.

Zmiany w liczbie koni

W porównaniu do innych państw Polska jest ilościowo dostatecznie zaopatrzona w konie, gdyż na 1000 ludności przypada 138,4 koni, gdy w Niemczech—59,8, w Węgrzech—106,0, w Czechosłowacji—51,9, we Francji—71,5, we Włoszech—25,5, w Hiszpanji—31,5. Ustępuje Polska pod względem ilości sztuk tylko Danji (152,1) Z. S. S. R. (212,6), Australji (344,9) i Argentynie (987,8). Inaczej zgoła wyglądają stosunki, o ile chodzi o jakość koni: znaczna ilość koni jest bardzo małej wartości. Jest to skutek wojny wszechświatowej, podczas której wyginęło bardzo dużo koni dobrych, zdatnych do obsługi wojskowej, ponadto zaś część koni była wywieziona przez okupantów. Komisja rewindykacyjna w 1920 roku stwierdziła, że władze niemieckie wojskowe wyrekwirowały z obszaru 10 gubernij b. Królestwa Polskiego 1 500 000 koni i że powstały z tego względu brak koni spowodował nadmierną, a jednocześnie bezplanową i nieracjonalną produkcję koni małowartościowych. W ten sposób straty w stanie koni już w pierwszych latach po wojnie zostały wyrównane, jednakże kosztem znacznego pogorszenia pod względem jakości.

Spis z dnia 30 listopada 1927 roku wykazał właśnie to wyrównanie. Liczba koni gorszych o niższym wzroście i mniej przydatnych do wojska stanowi 63,9% ogółu koni w wieku od 4 do 16 lat łącznie. Z tych względów w ostatnich latach zwrócono uwagę na polepszenie rasy konia, a raczej na oczyszczenie jej przez racjonalne licencjowanie ogierów. Na przeszkodzie jednak temu zdrowemu kierunkowi w hodowli stoją od lat kilku zbyt niskie ceny, uzyskiwane za konie zwyczajne robocze jako też za konie remontowe¹. Ponadto w ostatnich kilku latach dał się zaobserwować wzrost cen na owies i na siano łąkowe, co oczywiście ze swej strony jeszcze więcej obniżało opłacalność hodowli. Według sprawozdań kores-

¹ Na odbytym w listopadzie 1929 roku pierwszym ogólnym zjeździe hodowców koni w Polsce powyższa sprawa była omawiana szczegółowo w referatach: p. Stanisława Karwowskiego *Znaczenie hodowli koni pod względem ekonomicznym* oraz Andrzeja hr. Zółtowskiego p. t. *Koszty wychowu i cena konia remontowego*. W powyższych referatach podane były obliczenia wychowu jednego konia remontowego w ciągu 3 lat i 5 miesięcy—które w ogólnej sumie wynoszą 2 871 zł. 83 gr. Natomiast komisje remontowe przy Ministerstwie Spraw Wojskowych wypłaciły w poszczególnych latach za konie remontowe następujące ceny:

rok 1924	975 zł.	1926/27 —	974 zł.
" 1925	812 "	1927/28 —	1 017 "

i w r. 1928/29 — 1 200 zł. przeciętnie za jednego konia.

pondentów rolnych, ceny płacone producentom przeciętnie dla Polski kształtowały się w latach gospodarczych w sposób następujący.

Ceny owsa i siana — Prix de l'avoine et du foin

Lata gospodarcze <i>Années économiques</i>	Owies — Avoine		Siano łąkowe <i>Foins des prés</i>	
	Za 100 kg w złotych	Wzrost lub spadek w stosunku do roku po- przedniego <i>Hausse (+) ou baisse (-) par rapport à l'année précédente</i>	Za 100 kg w złotych	Wzrost lub spadek do roku po- przedniego <i>Hausse (+) ou baisse (-) par rapport à l'année précédente</i>
	<i>Par 100 kg en zlotys</i>		<i>Par 100 kg en zlotys</i>	
1925/26	25,34	—	8,96	—
1926/27	34,00	+ 34,2 %	7,83	— 12,4 %
1927/28	38,52	+ 13,3 %	8,74	+ 11,6 %
1928/29	32,06	— 16,3 %	14,96	+ 71,2 %

Szczegółowe badanie wyników spisu zwierząt gospodarskich z dnia 30 listopada 1927 roku pozwala stwierdzić, że ilość ogierów jest nadmierną w stosunku do liczby klaczy. O małej wartości ogierów możemy sądzić stąd, że w czasie wojny wszechświatowej były wyniszczone prawie wszystkie stadniny zarodowe. Natomiast obecne stadniny państwowe posiadają nieznaczna liczbę ogierów, niewystarczającą dla prawidłowej produkcji dobrych koni. Jako drugi niepomysłny objaw związany jednak z tym pierwszym, jest ten, że liczba źrebiąt jest niewspółmierna do liczby klaczy i mniejsza od grupy młodzieży w wieku od 2 do 3 lat i od 3 do 4 lat. Szczególnie rażąco mała wypada liczba źrebiąt, jeżeli zestawić ją z liczbą koni od 3 do 4 lat t. j. z tą grupą, która przechodzi niebawem do grupy koni starszych, zasilając ją. Liczba źrebiąt do 1 roku wynosiła w tym okresie 211 652 sztuk, a liczba koni w wieku od 3 do 4 lat nieukończonych—355 042 sztuki. Co więc stanie się z powyższą grupą źrebiąt za 2 lata, kiedy będzie musiała przejść do grupy od 3 do 4 lat nieukończonych, jeżeli uwzględnimy możliwe straty w ciągu paru następnych lat? W podobnem położeniu znajdowała się również grupa młodzieży w wieku do 1 do 3 nieukończonych lat, będąc w stosunku do następnej grupy koni trzechletnich znacznie mniejszą niż być powinna. Ta niewspółmienność poszczególnych grup wiekowych jest przyczyną tego, że rejestracja z dnia 30 czerwca 1929 roku wykazuje właśnie zmniejszenie liczby młodzieży, co znów z kolei wpłynie na zmniejszenie się grupy koni czteroletnich i starszych, która jeszcze teraz wykazuje właściwy normalny przyrost.

Tabl. 3. Zmiany w liczbie koni w porównaniu do stanu z dnia 30. XI 1927

Changements survenus dans le nombre des chevaux par rapport à la situation du 30. XI 1927

W odsetkach — En p. c.

Województwa <i>Départements</i>	Ogółem <i>Total</i>	Poniżej 1 roku <i>Agés de moins d'un an</i>	Od 1 roku do 3 lat nieukoń- czonych <i>De 1 à 3 ans non révolus</i>	Od 3 lat do 4-ch nieukoń- czonych <i>De 3 à 4 ans non révolus</i>	4 letnie i starsze <i>De 4 ans et plus âgés</i>
Polska—Pologne .	— 0,5	+ 32,0	— 38,1	— 13,4	+ 4,3
Warszawa	+ 0,8	+ 23,3	— 40,1	— 10,7	+ 9,0
Łódź	— 0,6	+ 33,5	— 47,5	— 28,2	+ 10,7
Kielce	— 1,2	+ 50,5	— 46,2	— 29,0	+ 6,7
Lublin	— 4,1	+ 27,0	— 49,0	— 30,0	+ 3,7
Białystok	+ 1,6	+ 20,8	— 30,4	— 6,2	+ 6,7
Wilno	+ 2,2	+ 66,5	— 37,2	— 29,2	+ 7,7
Nowogródek	+ 4,5	+ 50,8	— 34,1	— 0,9	+ 8,3
Polesie	+ 4,9	+ 37,3	— 29,3	+ 3,1	+ 7,2
Wołyń	+ 3,5	+ 51,5	— 31,9	— 17,5	+ 7,3
Poznań	— 1,7	+ 25,6	— 37,3	— 29,9	+ 7,3
Pomorze	— 3,6	+ 3,8	— 34,6	— 10,6	+ 1,6
Śląsk	— 4,5	+ 30,6	— 44,2	— 33,2	— 0,8
Kraków	— 4,3	+ 34,7	— 38,5	+ 9,4	— 3,9
Lwów	— 3,5	+ 32,4	— 36,2	+ 0,3	— 2,5
Stanisławów	— 5,0	+ 12,1	— 40,6	+ 23,2	— 4,5
Tarnopol	— 0,7	+ 28,3	— 28,7	+ 10,8	— 0,3

Powyższy fakt wskazuje na to, że już poprzednio t. j. przed rokiem 1929 a nawet 1927 hodowla koni znajdowała się pod wpływem niesprzyjających czynników, o których wspomnieliśmy ogólnikowo powyżej, i że chociaż liczba koni dorosłych wykazuje jeszcze obecnie wzrost, to jednak bardzo mała ilość koni w wieku dwu i trzech lat nieukończonych, niewspółmiernie mała do grupy koni starszych, wybitnie świadczy o zahamowaniu hodowli. Natomiast już nieco zwiększona liczba źrebiąt w 1929 roku pozwala przypuszczać, że krytyczny moment w hodowli został przełamany, i o ile nie nastąpi znów okres jakichś niepomysłnych dla hodowli koni konjunktur, będzie się ona rozwijała normalnie.

Pod względem zmniejszenia się liczby koni Polska nie jest odosobniona. Podobne zjawisko obserwujemy i w innych państwach. U naszych najbliższych sąsiadów Niemców stan pogłowia końskiego wykazuje również zmniejszenie się i przytem poważniejsze niż w Polsce. Mianowicie w grudniu 1927 roku Niemcy posiadały 3 810 tysięcy sztuk koni, w 1928 roku 3 718 tysięcy, zaś w 1929 roku już tylko 3 611 tysięcy. W ciągu dwóch lat liczba koni zmniejszyła się prawie o 200 tysięcy sztuk czyli o 5,2%, przyczem zmniejszenie to przypada również na grupę młodzieży od 1 do 5 lat przy jednoczesnym jednak wzroście grupy koni powyżej 5 lat.

Powyższe zjawisko w Niemczech daje się zaobserwować już od roku 1924. (W roku tym w Niemczech wprowadzono coroczny szacunek inwentarza żywego). Oprócz Niemiec w tym okresie czasu obserwujemy spadek liczby koni w Stanach Zjednoczonych prawie o 8,0% w Kanadzie o 1,3%, w Belgji 1,2%, w Estonji 10,5%, wreszcie w Anglii w 1928 roku liczba koni w stosunku do roku poprzedniego zmniejszyła się o 3,4%.

Poprzednio zaznaczyliśmy, że Polska jest dostatecznie zaopatrzona w konie pod względem ich ilości, więc o ile obecne zmniejszenie się liczby koni idzie w kierunku polepszenia jakości koni, powodując tem samem ograniczenie ich ilości, to jest to nawet pożądané zarówno ze względu na pracę konia na roli, jak i konieczność zaopatrzenia Państwa, w razie wojny, w dobry materiał remontowy oraz możliwości eksportu koni do innych krajów, słabo w nie zaopatrzonych.

Stwierdzając istnienie pewnych oznak, które świadczą o tendencjach zaniku hodowli koni, nie można pominąć jeszcze jednego czynnika, który na tempo hodowli w obecnych czasach wywrzeć musi pewien wpływ: mamy tu na myśli rozwój siły mechanicznej traktorów, samochodów i t. p., które w wielu wypadkach zastępują konie.

W ostatnim pięcioleciu widzimy znaczny wzrost liczby pojazdów mechanicznych w Polsce. Samochody zostały wprowadzone zarówno w przemyśle i handlu, jak i w rolnictwie, oczywiście więcej w tych częściach kraju, gdzie poziom kultury jest wyższy. Na 100 000 ludności przeciętnie w całej Polsce w poszczególnych latach wypadało pojazdów mechanicznych: w 1926 r. — 63, w 1927 r. — 72, w 1928 r. — 85, w 1929 — 112, w 1930 r. — 140.

W porównaniu do roku 1926 liczba pojazdów mechanicznych powiększyła się przeszło dwukrotnie. W poszczególnych częściach Państwa stosunek ten przedstawia się różnorodnie i na 1 stycznia 1930 roku na 100 000 ludności wypadało zarejestrowanych pojazdów mechanicznych¹:

M. stol. Warszawa	817
Woj. Warszawa	113
„ Łódź	130
„ Kielce	78
„ Lublin	44
„ Białystok	74
„ Wilno	55
„ Nowogródek	37
„ Polesie	33

Woj. Wołyń	31
„ Poznań	302
„ Pomorze	326
„ Śląsk	371
„ Kraków	148
„ Lwów	88
„ Stanisławów	37
„ Tarnopol	21

Pomijając m. stol. Warszawę, najzasobniejszymi w pojazdy mechaniczne okazują się woj.: poznańskie, pomorskie i śląskie, najuboższymi zaś woj.: nowogródzkie, poleskie, wołyńskie, stanisławowskie i tarnopolskie. Powyższy stan zaopatrzenia w mechaniczne pojazdy częściowo wiąże się z zauważonem zmniejszeniem się pogłowia końskiego.

Województwa, najlepiej zaopatrzone w mechaniczne pojazdy — poznańskie, krakowskie, pomorskie i śląskie, wykazują wogóle największy odsetek zmniejszenia się liczby koni (ob. tabl. 3). Natomiast województwa wschodnie, słabo zaopatrzone w pojazdy mechaniczne, odznaczają się wyjątkowo znacznym wzrostem liczby koni. Nie przesadzamy oczywiście faktu, że wiele innych czynników wpływa na zwiększenie się liczby koni w województwach wschodnich — mianowicie ogólne polepszenie się stanu gospodarczego w porównaniu do pierwszych lat powojennych. W tej części kraju rejestracja 1929 roku, jak zresztą i spis z roku 1927 wykazują stały wzrost wszystkich grup zwierząt, co może być tylko wytłumaczone stopniowem odbudowaniem się gospodarstw. Nie miały wpływ okazała tu również reforma rolna, zwiększając znacznie liczbę gospodarstw drobnych, które zatrudniają, choć w niewielkich ilościach, ale masowo, inwentarz żywy różnych rodzajów, a w szczególności konie. Poza wschodnią częścią kraju, odznaczającą się wzrostem liczby koni, pozostała część kraju, z wyjątkiem woj. warszawskiego, wykazuje spadek mniejszy lub większy. Zdecydowanym zanikiem hodowli koni odznaczają się województwa południowe, które wykazują spadek koni nawet w grupie czteroletnich i starszych, z czego wnioskujemy, że zanik hodowli koni w tej części kraju rozpoczął się wcześniej, niż gdzieindziej. Nie posiadamy jednak odpowiednich materiałów, by przyczyny tego spadku szczegółowo oświetlić.

W rezultacie omówionych zmian podział koni według grup wieku w dn. 30. VI 1929 r. w porównaniu ze stanem z dnia 30. XI 1927 r.,

wykazuje ogólne przesunięcie grup środkowych na korzyść źrebiąt oraz koni powyżej 4-ch lat.

Tabl. 4. Liczba koni według grup wieku w % do ogółu koni

Nombre de chevaux d'après les groupes d'âge en % du total des chevaux

Rok <i>Année</i>	Ogółem <i>Total</i>	Poniżej 1 roku <i>Agés de moins de 1 an</i>	Od 1 roku do 3 lat nie- ukończo- nych <i>De 1 à 3 ans non révolus</i>	Od 3 do 4 lat nie- ukoń- czonych <i>De 3 à 4 ans non révolus</i>	4 letnie i starsze <i>De 4 ans et plus</i>
30. XI 1927 . .	100,0	5,1	11,3	8,1	75,5
30. VI 1929 . .	100,0	6,9	7,1	7,2	78,8

Zmiany w liczbie bydła rogatego

W odniesieniu do liczby bydła rogatego rejestracja dokonana w dniu 30 czerwca 1929 r. wykazała znacznąwyżkę w porównaniu ze stanem z dnia 30 listopada 1927 r.

Tabl. 5. Zmiany w liczbie bydła rogatego w porównaniu do stanu z dnia 30.XI 1927

Changements survenus dans le nombre du bétail à cornes par rapport à la situation au 30.XI 1927

W odsetkach — En p. c.

Województwa <i>Départements</i>	Ogółem <i>Total</i>	Poniżej 1 roku <i>Agés de moins de 1 an</i>	Od 1 roku do 3 lat nie- ukoń- czonych <i>De 1 à 3 ans non révolus</i>	3-letnie i star- sze <i>De 3 ans et plus</i>
Polska—Pologne . .	+ 5,3	— 3,7	+ 81,5	— 7,5
Warszawa	+10,2	+13,0	+ 95,3	— 7,2
Łódź	+ 3,2	— 2,4	+ 65,1	— 7,0
Kielce	+ 4,6	— 2,1	+ 68,7	— 4,2
Lublin	— 2,6	—18,6	+ 66,9	—10,0
Białystok	+17,0	+10,8	+115,8	+ 0,8
Wilno	+ 9,8	+ 1,6	+ 81,0	— 0,4
Nowogródek	+12,7	+ 5,0	+120,5	— 2,5
Polesie	+13,9	+26,0	+ 70,9	— 0,2
Wołyń	+12,3	+17,9	+100,0	— 5,7
Poznań	— 1,8	—10,4	+ 29,6	— 9,7
Pomorze	+ 0,7	— 7,4	+ 42,3	— 8,2
Śląsk	— 2,6	—15,3	+ 51,7	— 9,5
Kraków	+ 1,8	—14,7	+104,2	—12,2
Lwów	+ 2,3	—14,6	+103,8	—10,1
Stanisławów	+ 3,4	—26,1	+125,1	—14,6
Tarnopol	+ 7,6	— 9,3	+137,6	—13,1

Szczególną uwagę zwraca na siebie grupa bydła rogatego—młodzieży rocznej i dwuletniej, wykazując ogółem dla Polski + 81,5% wyżki, a w poszczególnych województwach nawet więcej. Ten fakt da się częściowo wytłumaczyć pewną techniczną usterką formularzy spisowych z 1927 roku. Mianowicie

w formularzach tych w r. 1927 określenie „krowy“ było użyte tylko jeden raz w odniesieniu do grupy bydła rogatego w wieku 3-ch lat i starszych. Natomiast w formularzach rejestracyjnych z r. 1929 określenie grupy „krowy“ użyte jest dwukrotnie, raz w stosunku do grupy bydła rogatego w wieku od 1-go roku do 3-ch lat nieukończonych i drugi raz w odniesieniu do grupy „3-letnie i starsze“. Wprowadzenie podziału tego rodzaju w formularzach w 1929 r. miało na celu konieczność ustalenia liczby krów cielných i mlecznych w wieku poniżej 3-ch lat, przypuszczano, że jest ona dość znaczna zwłaszcza w gospodarstwach mniejszych, w których niezważając na ujemne skutki wczesnego stanowienia krów, dąży się do tego, by jak najprędzej mieć jaki taki dochód z młodych krów. Naskutek wspomnianych różnic układu formularza przypuszczać należy, że w przeciwieństwie do danych wykazanych przez spis 1929 r. przy spisie w r. 1927 znaczna liczba krów poniżej 3-ch lat była podawana w grupie bydła rogatego „3-letnie i starsze“, nie ulega bowiem wątpliwości, że gospodarze wiejscy lepiej pamiętają o tem, czy dana sztuka bydła rogatego była cielną i jest obecnie dójką czy nie, niż ich ścisły wiek. Przy rejestracji 1929 r. gospodarze musieli już ściślej te rzeczy rozgraniczać i tem samem liczbę krów poniżej 3-ch lat podawać w odpowiedniej rubryce grupy „od 1 roku do 3-ch lat nieukończonych“. Z tego więc względu zmiany w tych dwóch grupach bydła rogatego, wykazane przez spis 1929 r. w porównaniu ze spisem 1927 r., należy traktować krytycznie. Jeżeli połączymy uzyskane obecnie liczby krów w wieku poniżej 3-ch lat z liczbą krów powyżej 3-ch lat, to łącznie grupa krów wynosi 5958481, wykazując wyżkę o + 3,3% w stosunku do ogólnej grupy krów według podziału przy spisie z roku 1927. Tem samem grupa jałowizny „od 1 roku do 3-ch lat nieukończonych“ zmniejszy się i będzie stanowić 1502362 sztuki, wykazując bądź co bądź poważną wyżkę wynoszącą + 28,5% w stosunku do r. 1927. Ogólny zwiększony obecnie stan bydła rogatego swą znaczną ilością młodzieży świadczący o istnieniu tendencji dalszego rozwoju, został wywołany dość znacznym rozwojem mleczarstwa spółdzielczego i prywatnego za ostatnie 5-ciolecie. Pobudką ku temu posłużyła możliwość zbytu produktów mlecznych, a w pierwszym rzędzie masła zagranicę. Wybitnie o tem świadczy wzmagający się nasz obrót produktami mleczarskimi w ostatniem 5-cioleciu.

Obrót produktami i mleczarskimi¹

Lata a	Przywieziono	Wywieziono	Nadwyżka wywozu
	na sumę tysięcy złotych		
1925	3 941	4 546	+ 605
1926	1 511	28 904	+ 27 393
1927	2 995	43 275	+ 40 280
1928	2 902	73 151	+ 67 449
1929	2 985	91 066	+ 88 081

a Roczniki Statystyki Polski 1928 i 1929. Handel Zagraniczny, miesięcznik, grudzień 1929.

Również dość silną pobudką do dalszego rozwoju mleczarstwa, a z tem opłacalności hodowli, były wzrastające z roku na rok ceny masła i mleka przy niskich, względnie utrzymujących się na jednakowym poziomie, cenach pasz objętościowych z wyjątkiem chwilowych niepomyślnych warunków (w 1928 roku wobec nieurodzaju pasz).

W rezultacie wykazanych w tabl. 5 zmian, polegających na zmniejszeniu się liczby jednych grup bydła rogatego przy równoczesnem zwiększeniu się liczbom drugich, możemy stwierdzić w 1929 roku następujące przesunięcia w poszczególnych grupach wieku w porównaniu ze stanem z dnia 30 listopada 1927 roku.

Tabl. 6. Liczba bydła rogatego według grup wieku w % do ogółu bydła rogatego

Nombre du bétail à cornes d'après les groupes d'âge en % du nombre total du bétail à cornes

Rok <i>Année</i>	Ogółem <i>Total</i>	Cieleta do roku <i>Veaux âgés de moins de 1 an</i>	Roczne i dwuletnie <i>Agés de 1 à 2 ans</i>	Trzyletnie i starsze <i>Agés de 3 ans et plus</i>
30. XI 1927	100,0	17,1	13,6	69,3
30. VI 1929	100,0	15,6	23,4	61,0

Poza ogólnem zwiększeniem się liczby bydła rogatego możemy również stwierdzić że poważną zwyżką odznacza się w r. 1929 grupa „rocznych i dwuletnich“ na niekorzyść grupy „3 letnie i starsze“ oraz cieleta.

Zmiany w liczbie trzody chlewnej

Przechodząc do omówienia przyczyn spadku liczby trzody chlewnej, musimy rozpatrzeć te zmiany zarówno z punktu widzenia ustosunkowania liczebności poszczególnych grup wieku, jak i rozmieszczenia w różnych częściach Państwa.

Tabl. 7. Zmiany w liczbie trzody chlewnej w porównaniu do stanu z dnia 30. XI 1927

Changements survenus dans le nombre des pores par rapport à la situation au 30. XI 1927

W odsetkach — En p. c.

Województwa <i>Départements</i>	Ogółem <i>Total</i>	Poniżej 6-ciu miesięcy <i>Âgés de moins de 6 mois</i>	Od 6 do 10 miesięcy nieukończonych <i>De 6 à 10 mois non révolus</i>	10 mie- sięcz- ne i starsze <i>De 10 mois et plus</i>
Polska — Pologne . . .	— 23,8	— 34,8	— 13,0	— 7,0
Warszawa	— 20,8	— 27,0	— 19,4	— 7,3
Łódź	— 38,6	— 45,2	— 20,6	— 33,7
Kielce	— 31,8	— 45,3	— 11,2	— 12,1
Lublin	— 27,9	— 44,1	— 18,9	+ 3,8
Białystok	+ 3,8	— 15,0	— 2,8	+ 28,2
Wilno	+ 9,9	— 8,5	+ 45,7	+ 12,9
Nowogródek	+ 15,7	— 14,1	+ 37,7	+ 41,8
Polesie	+ 1,3	— 18,6	— 3,6	+ 20,8
Wołyń	— 10,9	— 28,9	— 6,3	+ 14,0
Poznań	— 36,5	— 37,8	— 25,7	— 34,5
Pomorze	— 25,9	— 27,4	— 19,3	— 28,5
Śląsk	— 35,7	— 41,2	— 22,5	— 32,9
Kraków	— 33,2	— 36,9	— 20,5	— 37,5
Lwów	— 30,7	— 36,7	— 16,1	— 28,0
Stanisławów	— 35,3	— 43,5	— 3,9	— 41,0
Tarnopol	— 34,6	— 42,4	— 10,8	— 36,2

Już sam fakt, że liczba trzody chlewnej w połowie 1929 r. spadła poniżej nawet liczb przedwojennych, świadczy o tem, że zaobserwowany spadek w porównaniu do roku 1927 nie może być wytłumaczony tylko odrębnością terminów przeprowadzonych dochodzeń statystycznych. Odrębnością terminów tych dochodzeń dałoby się jeszcze wytłumaczyć zmniejszenie się liczby prosiąt do 6-ciu miesięcy. Natomiast zniżkę w grupie średniej (od 6-ciu do 10-ciu miesięcy nieukończonych) i w grupie starszych powyżej 10-ciu miesięcy jedynie różnicą terminów wytłumaczyć nie można. Na podstawie statystyki cen na trzodę chlewną i na paszę możemy stwierdzić, że do roku 1928 ceny na trzodę chlewną (żywiec) stale podnosiły się, natomiast ceny pasz (jęczmienia i ziemniaków) stale zniżkowały tak, że stosunek cen żywej wagi trzody chlewnej do jęczmienia i ziemniaków wykazywał dużą rozpiętość, stwarzając dla hodowców w ten sposób znaczne premje. Z tego względu jest zupełnie zrozumiała znaczna poprawa w

¹ W pozycji wywozu w ostatnich paru latach wybitną rolę odgrywa wywóz masła, jak zresztą i w poprzednich, gdyż w 1928 roku wywieziono z Polski masła 109 744 q na sumę 66 370 tys. złotych, a w 1929 r. — 158 813 q na sumę 88 068 tys. złotych.

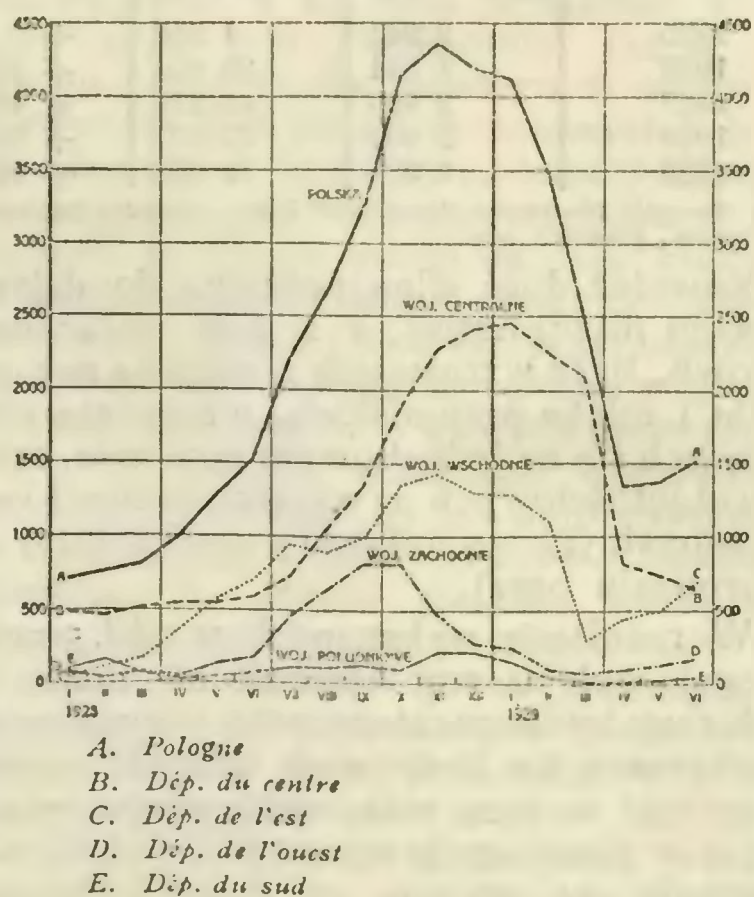
W czasopiśmie *Mleko*, poświęconem organizacji mleczarstwa i technice mleczarskiej, w grudniowym zeszycie Nr. 12 za 1929 r. znajdujemy ciekawy artykuł na temat rozwoju mleczarstwa *Mleczarstwo polskie w świetle liczb*.

Powyższy artykuł omawia wyniki ankiety opracowanej przez Ministerstwo Rolnictwa o stanie spółdzielni mleczarskich w 1927/28 roku. Ankieta została ujęta 4 498 mleczarni, w liczbie których było 1 341 mleczarni spółdzielczych, z nich zaś zrzeszonych w związki rewizyjne było 1 002 mleczarni. Ogólna ilość krów zadeklarowanych do spółdzielni przez dostawców wynosiła 547 087 sztuk czyli około 10% ogólnej liczby krów dojnych. Ogólna przeróbka mleka w tych zakładach wynosiła 688 494 488 litrów, przyczem 57% tej ilości mleko było przerobione na masło.

Ponieważ tego rodzaju ankieta została opracowana poraz pierwszy, niema więc odpowiedniego materiału do porównań, któreby nam wyraźnie potwierdziły rozwój mleczarstwa. Na podstawie jednak innych źródeł możemy stwierdzić dwukrotne zwiększenie się liczby mleczarni zrzeszonych za okres od 1925—1929 roku.

liczbie trzody chlewnej w r. 1927 w stosunku do 1921 r. Jednak po r. 1927 wobec wzrostu cen na ziemniaki i jęczmień i pomimo jeszcze wysokich cen na trzodę chlewną premja dla hodowców zmniejsza się dość znacznie, co musiało spowodować pewne skurczenie się hodowli trzody chlewnej. Poza tem nie bez wpływu na zmniejszenie stanu trzody chlewnej w 1928 r. był dość znaczny jej wywóz (w roku tym wywieźliśmy przeszło 1 279 tys. sztuk). Natomiast zupełnie wyraźny ujemny wpływ na stan trzody chlewnej wywarła sroga zima 1928/29 r., podczas której wymarła przeważająca część prosiąt wczesnego miotu. W tym wypadku Polska nie została zresztą odosobnioną gdyż następstwa spadku cen na żywiec w 1928 r. oraz skutki srogiej zimy 1928/29 dają się stwierdzić również i w Niemczech, mianowicie liczba trzody chlewnej w czerwcu 1929 r. wynosiła tam do 16 794 540 sztuk, wówczas gdy w czerwcu 1928 r. stanowiła 20 105 908 sztuk, a w grudniu 1927 r. 22 899 091 sztuk. Po stwierdzeniu tak znacznej zniżki trzody chlewnej rząd niemiecki zarządził dodatkowy spis trzody chlewnej w dniu 2 sierpnia 1929 roku, który wykazał już znaczne polepszenie stanu trzody chlewnej, wyrażającego się w liczbie 19 563 518 sztuk. W Polsce ponownego spisu nie przeprowadzono, sądzić jednak należy, że wobec sprzyjających obecnie warunków hodowli (niskie ceny na jęczmień i ziemniaki), liczba trzody chlewnej zwiększyła się i u nas. Poważną szkodę w postaci zmniejszenia się liczby trzody chlewnej wyrządziły w Polsce zaraźliwe choroby (pomór świń), które od 1928 r. aż do pierwszej połowy 1929 r. szerzyły się w większym lub mniejszym stopniu prawie w całym Państwie. Dla uwydatnienia wielkości szkód, poczynionych przez powyżej wzmiankowaną zarazę, nie mamy danych co do ilości sztuk dotkniętych zarazą, lecz tylko co do ilości zarejestrowanych w drugiej połowie każdego miesiąca zarażonych zagród. Na początku 1928 r. liczba zarażonych zagród wynosiła około 700, w ciągu następnych pięciu miesięcy wzrosła dwukrotnie, od czerwca zaczęła szybko rosnać, w listopadzie 1928 roku osiągnęła najwyższą liczbę 4 380 zagród i na tej wysokości utrzymywała się aż do miesiąca stycznia 1929 r., poczem nastąpił szybki spadek. W chwili przeprowadzonej rejestracji trzody chlewnej t. j. w dn. 30. VI 1929 statystyka Departamentu Weterynarii Ministerstwa Rolnictwa wykazywała jeszcze jednak 1 500 zarażonych zagród.

Pomór — Zaraza świń
Liczba zarażonych zagród
Peste porcine
Nombre des locaux infectés

Z wykresu, przedstawiającego rozwój i zanik tej zarazy w poszczególnych częściach kraju, widzimy, że najbardziej rozpowszechniona była zaraza w woj. centralnych, znacznie mniej we wschodnich. Najślabszym rozpowszechnieniem zarazy świń odznaczały się województwa południowe. Aczkolwiek liczba zagród zarażonych jest nieznaczną w stosunku do ogólnej liczby gospodarstw posiadających trzodę chlewną, fakt ujawnienia zarazy oraz zamknięcie poszczególnych powiatów dla wywozu trzody chlewnej zagranicę działały nie w mniejszym stopniu hamując na rozwój hodowli jak bezpośrednie szkody powstałe z powodu rozpowszechnienia się zarazy. O ile chodzi o wpływ, jaki na stan trzody chlewnej wywarł spadek cen na trzodę chlewną w 1928 roku, oraz sroga zima 1928/29, to w poszczególnych województwach ujawnił się on nie w jednakowym stopniu. Przypuszczać należy, że srogość zimy mniejsze szkody poczyniła w województwach wschodnich w trzodzie chlewnej, gdyż przeważający miejscowy typ trzody chlewnej jest mniej wrażliwy na zmiany temperatury a wobec tego łatwiej zniósł silne mrozy w początku 1929 r. Inaczej mogło być w woj. zachodnich, gdzie w hodowli trzody chlewnej przeważają gatunki szlachetniejsze i mniej odporne na niespodziewane obniżanie się temperatury. Poza tem w tych częściach kraju,

gdzie hodowla trzody chlewnej w całokształcie gospodarstwa rolnego odgrywa poważne znaczenie a w poszczególnych gospodarstwach jest dominującą, wszelkie niepomyślne warunki ekonomiczne dały się odczuć dotkliwiej i działały zdecydowanie na kurczenie się hodowli. W takich zaś gospodarstwach, gdzie hodowla trzody chlewnej jest pobocznym środkiem powiększenia dochodowości, nieopłacalność hodowli nie wywiera znacznego wpływu. W odniesieniu do cen na trzodę chlewną należy zaznaczyć, że spadły one w 1928 r. przeciętnie dla Polski o 11,1% w porównaniu do 1927 r. W poszczególnych województwach spadek ten stanowił następujące odsetki:

Warszawa	13,0%
Łódź	12,3%
Kielce	11,0%
Lublin	13,7%
Białystok	13,3%
Wilno	0,4%
Nowogródek	5,9%
Polesie	8,3%
Wołyń	13,0%
Poznań	11,2%
Pomorze	10,6%
Śląsk	12,9%
Kraków	18,0%
Lwów	15,2%
Stanisławów	15,5%
Tarnopol	14,7%

Największy spadek cen trzody chlewnej, jaki zaobserwowaliśmy w woj. południowych, daje się związać z bodaj największym zmniejszeniem się trzody chlewnej w tej części kraju. Zauważony jedynie w północno-wschodniej części kraju wzrost trzody chlewnej nie jest związany ze wzrostem cen, na trzodę chlewną, gdyż w woj. wschodnich nie tylko że nie zaobserwowano wzrostu cen, ale nawet przeciwnie stwierdzono spadek cen na trzodę chlewną, aczkolwiek mniejszy, niż w innych częściach kraju.

Województwa wschodnie odznaczają się wyjątkową wśród innych województw wyższą liczbą trzody chlewnej, szczególnie w grupie, liczącej powyżej dziesięciu miesięcy wieku. Uwydatnia się zarówno tu jak i we wzroście innych grup zwierząt domowych w tej części kraju znaczna poprawa warunków gospodarczych.

Zauważone zmiany w liczbie trzody chlewnej zmieniły ustosunkowanie się liczebności poszczególnych grup wieku w porów-

naniu do ustosunkowania się stwierdzonego w r. 1927. Układają się omówione grupy trzody chlewnej w sposób następujący:

Tabl. 8. Liczba trzody chlewnej według grup wieku w %% do ogółu trzody chlewnej

Nombre des pores d'après les groupes d'âge en %% du nombre total des pores

Rok <i>Année</i>	Ogółem <i>Total</i>	Prosięta do 6 mies. <i>Gorets jusqu'à 6 mois</i>	Od 6—10 mies. <i>De 6—10 mois</i>	Od 10 miesięcy i wyżej <i>De 10 mois et plus</i>
1927	100,0	55,7	21,5	22,8
1929	100,0	47,7	24,5	27,8

Zmiany w liczbie owiec i kóz.

Powyżej już zaznaczyliśmy, że w stanie pogłowia owiec, po wyeliminowaniu przypuszczalnej liczby kóz i po uwzględnieniu sezonowości uboju tej grupy zwierząt oraz okresu wykotu jagniąt, nie można stwierdzić jakiegokolwiek wzrostu liczby owiec. Z dokonanych obliczeń w 1927 r.¹ wypadało, że największą liczbę owiec na 100 ha ziemi użytkowanej rolniczo wykazują województwa: białostockie, wileńskie, nowogródzkie i poleskie, następnie pomorskie i stanisławowskie, przyczem na pierwszym miejscu stoi województwo pomorskie (16,4 owiec na 100 ha). W tych więc punktach ześrodkowuje się cała hodowla owiec. Jeżeli jednak zwrócimy uwagę na liczbę gospodarstw hodujących owce i wielkość stad w tych gospodarstwach, to ośrodki te znacznie zwężają się. Jakkolwiek w województwach białostockim, wileńskim, nowogródzkim i poleskim liczba gospodarstw hodujących owce jest największą w porównaniu do innych województw, gdyż wynosi kolejno 37,3%, 45,7%, 44,2% i 41,9% ogólnej liczby gospodarstw wiejskich, jednakże pod względem wielkości stad województwa te zajmują pośrednie miejsce. Na pierwsze miejsce co do wielkości stad wysuwa się województwo poznańskie (wykazując 13 sztuk na jedno stado), następnie woj. pomorskie (8,3) i warszawskie (7,0) przy przeciętnej liczbie dla Polski 3,7 owiec na jedno stado. Wielkość stad owiec odgrywa doniosłą rolę w racjonalnej hodowli, gdzie więc niema większych stad — nie może być mowy o racjonalnej hodowli i jej opłacalności. Twierdzenie nasze o tem, że hodowla owiec w pewnych warunkach może być nieopłacalna, wymaga wyjaśnienia, zwłaszcza jeżeli zważymy, że zapotrzebowanie na wełnę

¹ Edward Szturm de Sztrem. *Inwentarz żywy w Polsce*. Kwartalnik Statystyczny rok 1928 tom V, zeszyt 2.

i skóry baranie w Polsce jest duże i że przywóz tych surowców do Polski z roku na rok wzrasta. Ilustrują to następujące liczby, charakteryzujące ogólny obrót wełną i odpadków.

Tabl. 9. Handel zagraniczny Polski wełną — Commerce extérieur de la Pologne en laines

Wyszczególnienie <i>Specification</i>	1925		1926		1927		1928		1929	
	kwintali <i>quintaux</i>	1000 zł. <i>1000 zl.</i>	kwintali <i>quintaux</i>	1000 zł. <i>1000 zl.</i>	kwintali <i>quintaux</i>	1000 zł. <i>1000 zl.</i>	kwintali <i>quintaux</i>	1000 zł. <i>1000 zl.</i>	kwintali <i>quintaux</i>	1000 zł. <i>1000 zl.</i>
Przywóz <i>Importations</i>	127 908	100 419	130 706	119 430	198 342	198 738	172 501	181 136	204 537	197 884
Wywóz <i>Exportations</i>	25 370	13 322	13 137	6 117	14 257	7 912	20 278	10 610	17 595	8 272
Saldo (nadwyżka w przywozie) <i>Solde (excédent des importations)</i>	102 538	87 097	117 569	113 313	184 085	190 826	152 223	170 526	186 942	189 612

Nadwyżka przywozu wełny nad jej wywozem jest bardzo znaczna i kilkakrotnie przewyższa produkcję krajową, którą określamy w przybliżeniu mniej więcej na 40 000 q. Znaczne zapotrzebowanie na wełnę normalnie powinno stać się bodźcem do wzmożenia krajowej hodowli owiec. Dotąd jednak tak nie jest.

Zasadniczą przyczyną w kurczeniu się hodowli owiec jest to, że przy rozwijającej się intensywniej gospodarce rolnej nie znajduje się odpowiedniego miejsca na hodowlę owiec, gdyż tereny, które poprzednio były używane jako pastwiska, są obecnie wykorzystywane pod uprawę poszczególnych ziemiopłodów. Zjawisko kasowania pastwisk na korzyść upraw poszczególnych kultur obserwujemy w wielu krajach. Z tem łączy się kurczenie się hodowli owiec¹.

Z przytoczonych powyżej tablic 3, 5 i 7, wykazujących zmiany w liczebności inwentarza żywego w poszczególnych woje-

wództwach, widzimy, że zmiany te są dość różnorodne: w jednych województwach widzimy wzrost wszystkich grup zwierząt gospodarskich, w innych natomiast ogólne zmniejszenie się liczby zwierząt i wreszcie w niektórych widzimy zwiększenie się liczby zwierząt w jednej grupie z równoległym zmniejszeniem się w innych grupach. Stwierdzone zmiany w liczebności inwentarza na terenie poszczególnych województw nie zawsze ściśle charakteryzują istotę procesu, bowiem sumowanie zmian, zachodzących na terytorjum całych województw bez wyodrębnienia poszczególnych ośrodków większego lub mniejszego kurczenia się hodowli tej lub innej grupy zwierząt, prowadzi do zacierania cech występujących w sposób dosyć jaskrawy przy traktowaniu zjawiska według terytoriów o jednorodnej strukturze gospodarczej. Potwierdza to najzupełniej rozpatrzenie zmian w liczebności poszczególnych grup zwierząt gospodarskich według powiatów.

¹ Wytłumaczenie przyczyn niesprzyjających rozwojowi hodowli owiec znajdujemy w świeżo wydanej przez Polskie Towarzystwo Zootechniczne pracy p. t. *O stanie owczarstwa i jego organizacji na ziemiach Rzeczypospolitej Polskiej* p. Bronisława Jana Kąckowskiego. Zdaniem wymienionego autora rozbieżność kierunków hodowlanych, bezprogramowość pracy i brak ujednolajnienia hodowli w poszczególnych częściach kraju są głównymi przyczynami niedomagań i nieopłacalności hodowli owiec. Różnorodność ras nie zawsze hodowanych w odpowiednich warunkach klimatycznych, oraz nieodpowiednie krzyżowanie obniżają wartość skądinąd znanych szlachetnych ras. Stwierdzone przez nas poprzednio rozdrobnienie stad owiec w większej części kraju jest poniekąd związane z niskim poziomem stanu hodowli, gdyż w małych jednostkach gospodarczych nie może być mowy o racjonalnie prowadzonej i jednolitej hodowli wobec braku ku temu odpowiednich środków. Od rozdrobnionej hodowli trudno wymagać jednolitego materiału, stąd więc np. w produkcji wełny występuje wielka różnorodność i brak jednolitości gatunków. Różnorodność ta, uniemożliwiająca ustalenie pewnych gatunków w dużych partjach i określenie bardziej stałych cen, prowadzi do tego, że nabywcy, kupując w małych partjach zupełnie odmienne gatunki, nie umieją ich odróżniać, co zawsze odbija się, o ile chodzi o ceny, na niekorzyść gatunków lepszych. Nie bez znaczenia dla hodowli owiec jest małe rozpowszechnienie spożycia mięsa baraniego. Cytowany przez nas autor podkreśla, że małe spożycie mięsa baraniego, a w związku z tem niskie ceny tego mięsa oddziałują w kierunku obniżenia dochodowości hodowli owiec. Poza tem brak zapotrzebowania na lepsze gatunki mięsa baraniego jest powodem zaniechania hodowli owiec w kierunku mięsnym.

Tabl. 10. Zmiany w liczbie inwentarza żywego w 1929 r. w porównaniu z rokiem 1927
 Changements dans le nombre du cheptel vivant survenus en 1929 par rapport à 1927
 Liczby względne — Proportions

Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>
Woj. warszawskie — Dép. de Varsovie				Woj. lubelskie — Dép. de Lublin			
Błonie	+ 5,2	+ 14,4	— 1,5	Biała	— 4,9	— 3,4	— 27,4
Ciechanów	— 0,9	+ 6,7	— 26,4	Bilgoraj	— 3,5	+ 0,4	— 31,2
Gostynin	+ 0,6	+ 3,4	— 36,7	Chelm	— 1,6	+ 3,0	— 29,9
Grójec	+ 4,0	+ 4,6	— 29,3	Garwolin	— 1,5	— 1,2	— 17,5
Kutno	+ 14,1	+ 23,3	— 19,9	Hrubieszów	— 1,4	— 1,3	— 36,2
Lipno	— 2,9	+ 0,3	— 24,0	Janów	— 8,0	— 6,4	— 33,5
Łowicz	— 0,1	+ 37,2	— 4,2	Konstantynów	— 3,4	+ 0,4	— 11,6
Maków	+ 1,2	+ 22,9	+ 17,1	Krasnystaw	— 5,3	— 1,5	— 34,3
Mińsk Mazowiecki	— 0,6	+ 4,5	— 7,9	Lubartów	— 1,3	— 3,6	— 26,0
Mława	— 5,5	— 5,0	— 44,5	Lublin	— 5,8	— 8,1	— 41,0
Nieszawa	+ 0,9	+ 9,8	— 24,3	Luków	— 0,3	+ 5,1	+ 2,9
Płock	+ 0,9	+ 12,4	— 13,3	Puławy	— 11,3	— 14,9	— 32,8
Płońsk	+ 1,0	+ 14,2	— 20,1	Radzyń	— 8,5	— 8,4	— 29,1
Przasnysz	— 1,1	+ 11,2	— 19,3	Siedlce	— 6,9	— 3,3	— 22,7
Pułtusk	+ 1,8	+ 18,8	+ 9,6	Sokołów	+ 0,5	+ 13,2	— 11,0
Radzymin	+ 4,6	+ 13,1	— 20,4	Tomaszów	— 6,8	— 12,3	— 46,3
Rawa	+ 1,3	+ 12,7	— 19,7	Węgrów	— 2,0	+ 12,4	— 4,8
Rypin	— 5,0	— 9,1	— 32,6	Włodawa	+ 0,4	+ 5,2	— 4,2
Sierpc	+ 2,7	+ 17,5	— 17,4	Zamość	— 4,2	— 11,1	— 46,2
Skierniewice	+ 5,5	+ 26,4	+ 13,8				
Sochaczew	+ 1,0	+ 15,4	— 21,5				
Warszawa	— 3,0	+ 4,0	— 29,7				
Włocławek	— 1,3	— 1,6	— 35,2				
Woj. łódzkie — Dép. de Łódź				Woj. białostockie — Dép. de Białystok			
Brzeziny	— 4,1	+ 5,9	— 36,2	Augustów	— 9,0	— 9,4	— 43,2
Kalisz	— 3,7	— 9,5	— 56,2	Białystok	+ 5,9	+ 28,4	+ 18,5
Koło	+ 1,2	+ 5,5	— 33,4	Bielsk	+ 2,6	+ 18,4	— 18,3
Konin	+ 0,5	+ 2,2	— 56,9	Grodno	+ 2,4	+ 10,9	+ 12,5
Łask	+ 0,4	+ 10,2	— 4,1	Kolno	+ 1,8	+ 26,6	+ 16,3
Łęczyca	+ 0,6	+ 3,2	— 35,5	Łomża	— 1,2	+ 20,6	— 12,8
Łódź	— 0,2	— 7,8	— 56,6	Ostrołęka	+ 1,8	+ 15,5	+ 19,5
Piotrków	+ 1,7	+ 6,1	— 32,5	Ostrów	— 4,9	+ 1,6	— 27,3
Radomsko	— 1,9	+ 5,5	— 25,7	Sokołka	+ 12,1	+ 24,4	+ 37,1
Sieradz	+ 0,2	+ 11,0	— 26,2	Suwałki	+ 2,8	+ 26,7	+ 16,7
Słupca	— 0,1	— 0,4	— 62,7	Szczuczyn	+ 3,0	+ 31,2	+ 40,1
Turek	— 1,9	+ 3,5	— 38,4	Wołkowysk	+ 1,7	+ 8,8	+ 7,8
Wieluń	— 1,1	+ 8,7	+ 2,7	Wysokie Mazowieckie	— 1,6	+ 20,3	+ 7,4
Woj. kieleckie — Dép. de Kielce				Woj. wileńskie — Dép. de Wilno			
Będzin	— 1,2	— 4,0	— 70,8	Brasław	— 2,3	+ 7,7	+ 8,2
Częstochowa	+ 0,5	+ 5,9	— 26,0	Dzisna	+ 0,1	+ 4,5	+ 16,7
Ilża	— 2,8	+ 2,7	— 18,8	Mołodeczno	+ 2,7	+ 11,3	+ 1,3
Jędrzejów	— 3,7	— 1,8	— 50,9	Oszmiana	+ 6,5	+ 11,2	+ 3,3
Kielce	— 5,8	+ 2,4	— 36,6	Postawy	+ 0,9	+ 14,8	+ 14,3
Końskie	+ 0,9	+ 9,6	— 27,3	Święciany	+ 6,7	+ 9,9	+ 16,2
Kozienice	+ 0,1	+ 10,7	— 10,4	Wilejka	+ 5,8	+ 10,5	— 2,6
Miechów	+ 0,7	+ 10,4	— 34,9	Wilno-Troki	+ 0,8	+ 10,6	+ 18,6
Olkusz	— 1,2	+ 2,6	— 38,1				
Opatów	— 3,1	+ 7,7	— 20,0				
Opoczno	+ 4,4	+ 16,7	— 19,6				
Pińczów	+ 2,9	+ 8,7	— 41,6				
Radom	— 1,5	— 4,3	— 43,1				
Sandomierz	— 7,1	— 7,8	— 40,9				
Stopnica	+ 1,1	+ 13,4	— 19,8				
Włoszczowa	— 1,3	+ 0,2	— 35,6				
Zawiercie	— 4,9	+ 0,4	— 53,3				
Woj. nowogródzkie — Dép. de Nowogródek							
				Baranowicze	— 2,1	+ 3,3	— 1,5
				Lida	+ 4,1	+ 14,0	+ 22,8
				Nieśwież	+ 2,5	+ 6,9	+ 2,6
				Nowogródek	+ 3,5	+ 12,4	— 5,1
				Słonim	+ 6,3	+ 20,8	+ 41,1
				Stolpce	+ 17,8	+ 22,7	+ 32,9
				Wołożyn	+ 6,4	+ 11,9	+ 27,7

(c. d.—suite)

Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>
Woj. poleskie — Dép. de Polesie				Woj. pomorskie — Dép. de Pomorze			
Brześć n/Bugiem	+ 6,1	+ 14,4	— 37,1	Brodnica	— 2,2	+ 1,8	— 25,3
Drohiczyn	+ 1,8	+ 11,0	+ 12,4	Chelmno	— 0,8	+ 1,7	— 28,3
Kamień Koszyrski	+ 7,9	+ 8,5	— 3,1	Chojnice	— 2,3	+ 4,7	— 18,7
Kobryń	— 3,8	+ 1,0	— 16,4	Działdowo	— 7,0	— 4,9	— 31,0
Kossów	+ 4,9	+ 20,5	+ 14,6	Gniew	— 0,4	+ 5,0	— 33,2
Łuniniec	+ 16,1	+ 23,5	+ 18,9	Grudziądz	— 7,0	— 1,2	— 31,5
Pińsk	+ 7,9	+ 20,4	+ 27,5	Kartuzy	— 3,1	— 1,4	— 12,3
Prużana	+ 2,5	+ 18,7	+ 4,8	Kościerzyna	— 6,6	+ 4,0	— 23,4
Sarny	— 1,0	+ 4,7	+ 4,1	Lubawa	+ 1,2	+ 6,1	— 21,2
Stolin	+ 7,4	+ 27,5	+ 27,5	Morski	— 3,4	— 4,6	— 26,3
Woj. wołyńskie — Dép. de Wołyń				Sępólno	+ 2,6	+ 4,2	— 26,9
Dubno	— 1,5	+ 9,1	— 12,6	Starogard	— 3,2	+ 2,2	— 30,8
Horochów	+ 14,8	+ 25,3	— 4,6	Świecie	— 9,1	— 3,0	— 24,4
Kostopol	+ 0,7	+ 16,7	— 7,9	Tczew	— 0,3	— 5,3	— 44,9
Kowel	+ 4,5	+ 8,7	— 5,4	Toruń	+ 0,2	— 0,7	— 32,1
Krzemieniec	+ 5,3	+ 14,5	— 20,2	Tuchola	— 3,3	+ 4,4	— 19,5
Luboml	— 6,9	— 2,2	— 39,0	Wąbrzeźno	— 9,2	— 1,2	— 25,8
Łuck	+ 9,4	+ 18,8	+ 9,6	Woj. śląskie — Dép. de Silésie			
Równe	— 0,1	+ 6,7	— 13,1	Bielsko	— 5,2	+ 0,7	— 23,8
Włodzimierz	+ 2,0	+ 10,7	— 30,3	Cieszyn	— 1,8	— 1,3	— 28,2
Zdołbunów	+ 1,7	+ 17,1	— 3,9	Katowice	— 7,8	— 8,6	— 50,6
Woj. poznańskie — Dép. de Poznań				Królewska Huta	— 1,1	+ 73,6	— 37,0
Bydgoszcz	— 0,3	+ 5,0	— 30,7	Lubliniec	— 2,5	— 0,5	— 23,0
Chodzież	— 7,0	+ 0,8	— 29,0	Pszczyna	— 1,7	— 1,6	— 40,7
Czarnków	— 10,0	— 4,3	— 24,3	Rybnik	— 9,1	— 6,0	— 32,9
Gniezno	— 4,0	— 3,5	— 42,1	Świętochłowice	+ 6,8	— 14,5	— 50,8
Gostyń	— 0,9	— 1,1	— 72,9	Tarnowskie Góry	— 11,9	— 5,6	— 46,2
Grodzisk	+ 1,9	— 2,3	— 33,7	Woj. krakowskie — Dép. de Cracovie			
Inowrocław	— 0,4	— 2,7	— 27,0	Biała	— 0,9	+ 1,2	— 40,8
Jarocin	— 3,7	— 4,1	— 48,7	Bochnia	— 7,5	+ 1,7	— 36,3
Kępno	+ 2,2	— 5,2	— 30,9	Brzesko	— 5,6	+ 0,3	— 38,9
Kościan	+ 7,8	+ 4,5	— 36,3	Chrzanów	— 1,8	+ 2,6	— 42,8
Koźmin	— 4,9	— 7,8	— 41,0	Dąbrowa	+ 0,7	+ 6,7	— 22,8
Krotoszyn	— 0,4	— 8,4	— 35,8	Gorlice	— 3,2	+ 2,1	— 26,2
Leszno	— 0,5	— 0,9	— 34,3	Grybów	— 2,5	+ 0,2	— 29,0
Międzychód	— 1,7	— 1,4	— 30,3	Jasło	— 4,3	+ 6,9	— 31,1
Mogilno	— 1,4	+ 0,1	— 31,9	Kraków	— 4,0	— 0,6	— 40,2
Nowy Tomyśl	— 3,7	— 1,1	— 18,6	Limanowa	— 6,4	+ 6,6	— 20,3
Oborniki	— 5,1	— 4,5	— 35,5	Maków	— 3,7	+ 4,6	— 26,3
Odolanów	— 2,8	— 4,1	— 30,9	Mielec	— 3,2	+ 0,2	— 36,1
Ostrów	— 2,8	— 4,8	— 41,8	Myślenice	+ 1,4	+ 5,9	— 25,6
Ostrzeszów	— 1,1	— 6,0	— 30,7	Nowy Sącz	— 10,1	+ 2,5	— 18,7
Pleszew	— 4,0	— 6,6	— 49,1	Nowy Targ	— 2,7	— 2,1	— 20,5
Poznań	— 2,4	— 3,0	— 46,3	Oświęcim	— 7,0	+ 2,8	— 49,2
Rawicz	+ 2,9	— 0,8	— 38,1	Pilzno	— 1,7	+ 3,8	— 31,8
Strzelno	+ 1,4	— 3,0	— 35,4	Ropczyce	— 7,7	— 2,3	— 45,8
Szamotuły	— 1,8	— 1,7	— 32,9	Tarnów	— 2,6	+ 5,0	— 30,4
Szubin	— 2,6	— 3,3	— 38,4	Wadowice	— 0,5	+ 3,4	— 32,3
Śmigiel	+ 1,5	+ 0,3	— 29,7	Wieliczka	— 5,4	+ 3,6	— 28,0
Śrem	— 5,6	— 0,6	— 37,9	Żywiec	— 13,8	— 7,0	— 46,9
Środa	— 1,4	— 2,8	— 39,8	Woj. lwowskie — Dép. de Lwów			
Wągrowiec	+ 0,2	+ 3,4	— 24,8	Bóbrka	+ 0,1	+ 3,8	— 38,0
Wolsztyn	+ 2,5	+ 1,1	— 24,3	Brzozów	— 5,5	+ 3,2	— 31,0
Września	— 5,0	— 1,5	— 43,6	Dobromil	— 7,9	+ 5,5	— 24,8
Wyrzysk	— 1,7	— 2,0	— 32,1	Drohobycz	+ 1,3	+ 16,6	— 7,0
Znin	+ 0,8	+ 2,3	— 27,4	Gródek Jagielloński	— 2,6	+ 2,5	— 30,3
				Jarosław	— 8,9	— 1,6	— 37,7

(dok.—fin)

Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>
Jaworów	— 8,5	0,0	— 33,9	Nadwórna	— 3,3	+ 6,6	— 13,8
Kolbuszowa	— 5,0	+ 2,2	— 23,9	Rohatyn	+ 4,7	+ 3,9	— 39,7
Krosno	— 7,4	— 2,4	— 32,9	Skole	— 8,2	+ 1,2	— 23,3
Lisko	— 6,1	+ 2,8	— 32,0	Stanisławów	— 5,8	+ 0,4	— 54,6
Lubaczów	— 8,0	— 6,2	— 41,9	Stryj	— 1,9	+ 2,2	— 38,7
Lwów	+ 3,8	+ 4,7	— 36,1	Śniatyn	— 7,3	— 1,1	— 47,6
Łańcut	— 2,2	— 3,2	— 45,0	Tłumacz	— 4,2	— 0,2	— 44,1
Mościska	— 6,6	+ 3,7	+ 12,3	Turka	— 6,6	+ 8,2	— 35,7
Nisko	— 3,5	— 2,0	— 20,8	Żydaczów	— 3,1	— 1,1	— 35,0
Przemyśl	— 8,4	+ 0,8	— 34,2				
Przeworsk	— 6,6	— 7,1	— 49,6				
Rawa Ruska	— 1,4	+ 7,5	— 23,6				
Rudki	+ 0,5	+ 5,2	— 25,5				
Rzeszów	— 6,2	— 2,7	— 31,5				
Sambor	+ 2,3	+ 8,3	— 27,4				
Sanok	— 3,7	+ 3,7	— 25,0				
Sokal	— 1,2	+ 3,5	— 35,0				
Stary Sambor	— 4,1	+ 9,1	— 30,4				
Strzyżów	— 10,1	— 0,5	— 43,8				
Tarnobrzeg	— 4,1	— 5,0	— 31,5				
Żółkiew	+ 0,4	+ 12,4	— 19,1				
Woj. stanisławowskie — <i>Dép. de Stanisławów</i>				Woj. tarnopolskie — <i>Dép. de Tarnopol</i>			
Bohorodczany	— 7,9	+ 3,2	— 18,7	Borszczów	— 5,0	+ 11,9	— 40,9
Dolina	— 8,9	+ 1,7	— 21,0	Brody	+ 2,0	+ 19,9	— 14,2
Horodenka	— 1,1	+ 6,6	— 34,0	Brzeżany	+ 2,5	+ 9,0	— 25,3
Kałusz	— 5,2	+ 1,9	— 39,0	Buczacz	— 0,4	+ 13,7	— 41,2
Kołomyja	— 4,9	+ 6,9	— 33,6	Czortków	+ 1,8	+ 8,3	— 42,0
Kosów	— 14,8	+ 8,4	— 7,1	Kamionka Strumił.	+ 2,7	+ 13,5	— 26,1
				Kopyczyńce	+ 2,4	+ 11,5	— 43,8
				Podhajce	— 9,2	+ 2,1	— 44,5
				Przemyślany	— 5,5	+ 8,0	— 32,6
				Radziechów	+ 2,2	+ 9,5	— 15,8
				Skalat	+ 0,2	+ 0,5	— 48,1
				Tarnopol	— 0,7	+ 1,0	— 38,1
				Trembowla	— 0,1	+ 2,9	— 30,9
				Zaleszczyki	— 2,3	+ 2,3	— 50,4
				Zbaraż	— 0,3	+ 6,0	— 39,2
				Zborów	— 0,0	+ 6,1	— 29,5
				Złoczów	— 3,2	+ 1,8	— 28,8

Liczba zwierząt gospodarskich z właściwego sobie charakteru rozmnażania się oraz ze względu na przeznaczenie—służenia człowiekowi jako siła pociągowa i jako pewna ilość produktów spożywczych, podlega stopniowemu liczbowemu rozwojowi w czasie wobec również stałego zwiększania się ludności i wzrostu zapotrzebowania. Z tego względu porównywanie stanu pogłowia zwierząt gospodarskich z dwóch okresów czasu musi wykazywać zasadniczo pewne zwiększenie się liczby zwierząt gospodarskich. Niezależnie jednak od przyczyn strukturalnych, które powodują stopniowy wzrost liczby zwierząt gospodarskich, istnieje jeszcze szereg przyczyn przypadkowych, które mogą wywrzeć wpływ zarówno na nadmierne zwiększenie się liczby zwierząt gospodarskich poszczególnych grup, jak również na ich znaczne zmniejszenie.

W odniesieniu do stanu inwentarza żywego z dnia 30 czerwca 1929 roku wykazaliśmy w ogólnych zarysach zachodzące zmiany, oraz staraliśmy się uzasadnić je ogólnikowo dla całej Polski i poszczególnych części kraju, jak pozwoliły na to posiadane materiały. W dalszym ciągu, korzystając

z obliczeń procentowych zmian inwentarza żywego poszczególnych grup powiatami, można porównywać między sobą wielkości zaobserwowanych zmian dla poszczególnych grup zwierząt, oraz zbadać ośrodki większych lub mniejszych zmian. Badając tablicę 10, możemy stwierdzić, że wartości wyrażające zmiany w inwentarzu żywym dla poszczególnych grup są różnorodne i obszar zmienności (różnica pomiędzy najmniejszym i największym zaobserwowanym procentem zmian) jest bardzo znaczny i różny dla poszczególnych grup zwierząt gospodarskich. Mianowicie obszar zmienności dla trzody chlewnej wynosi 120, dla bydła rogatego 52 i dla koni 32. Na podstawie obliczeń obszaru zmienności charakteryzujemy zachodzące zmiany tylko powierzchownie, gdyż przy obliczaniu obszaru zmienności bierzemy dwie krańcowe wartości—największą i najmniejszą, które mogą być po pierwsze zupełnie przypadkowymi dla obserwowanych zjawisk, po drugie zaś—mogą być bardzo zbliżone do siebie w porównywanych szeregach, chociaż stopień dyspersji (większe lub mniejsze skupienie około przeciętnej) może być zupełnie odmienny. Właśnie stopień dyspersji jest dla nas

ważniejszy, gdyż więcej charakteryzuje powstałe zmiany w inwentarzu żywym w poszczególnych częściach Państwa i jest odmienny dla każdego rodzaju zwierząt gospodarskich.

Dla lepszego więc porównywania zmian, zachodzących w liczbie inwentarza żywego zostało obliczone średnie odchylenie. Średnie odchylenie ma tę właściwość, że przy obliczeniu jego uwzględnia się wszystkie obserwacje i żadna z nich nie wywiera nieodpowiedniego wpływu na wielkość średniego odchylenia. Średnie odchylenie (σ) zostało obliczone na podstawie wzoru:

$$\sigma^2 = \frac{1}{N} \sum (X^2)$$

gdzie X = różnicy pomiędzy przeciętnym procentem wzrostu lub spadku liczby zwierząt gospodarskich ze wszystkich uzyskanych wartości, a procentem wzrostu lub spadku liczby zwierząt gospodarskich w poszczególnych powiatach, N = liczbie powiatów uwzględnionych.

W rezultacie dokonanych obliczeń na podstawie powyższej formułki średnie odchylenie dla koni wynosi 4,7%, dla bydła rogatego 9,7% i dla trzody chlewnej 20,1%.

K o n i e

W stosunku do zaobserwowanego zmniejszenia się liczby koni w porównaniu ze stanem z dnia 30 listopada 1927 r. możemy stwierdzić, że zmiany te terytorjalnie przedstawiają się mniej jednolicie. I tak w północno-wschodniej części kraju obejmującej województwa: wileńskie, nowogródzkie, szeregi powiatów województwa białostockiego, następnie województwa poleskie i wołyńskie, z wyjątkiem powiatów: kobryńskiego, lubomlskiego i sarnieńskiego, wzrost liczby koni dochodzi do +6%, a w poszczególnych powiatach tej części kraju jest jeszcze wyższy.

Posuwając się na zachód widzimy w środkowej części Państwa znaczny rejon o zdecydowanie zmniejszonej liczbie koni. Powyższy rejon stanowi pas powiatów ciągnący się od północy na południe stopniowo rozszerzający się. Zawiera on w sobie kilka powiatów południowych województwa białostockiego, następnie obejmuje prawie całe województwo lubelskie i większą część województwa lwowskiego (zaledwie powiaty Bóbrka, Drohobycz, Lwów, Rudki, Sambor i Żółkiew wykazują zwiększenie się koni najwyżej o 3,8%). Przedłużenie tego pasa idzie na zachód—woj. krakowskie i na wschód—woj. stanisławowskie, przyczem to ostat-

nie województwo odznacza się największym zmniejszeniem się liczby koni.

W pozostałych trzech województwach centralnych: łódzkim warszawskim i kieleckim oraz z południowych—tarnopolskim zmiany w pogłowie końskim przejawiają się w obydwu kierunkach—wzrostu i spadku. Wzrost liczby koni w tym rejonie naogół nie przewyższa 5,5% i liczba powiatów ze wzrostem jest mniejsza niż powiatów wykazujących zmniejszenie się liczby koni, przyczem zmniejszenie się liczby koni nie wykazuje w poszczególnych powiatach ponad 9,2% (pojedynczy wypadek), naogół zaś utrzymuje się na stopniu o wiele niższym. Zbliżony charakter zmian w pogłowie końskim uwydatnia się również w zachodnich województwach. W tym rejonie uwidocznia się przewaga powiatów, wykazujących spadek koni. Jest on większy w woj. pomorskim a mniejszy w poznańskim.

Bydło rogate

Znaczny wzrost bydła rogatego spostrzegamy w powiatach województw wschodnich, woj. białostockiego i większej części powiatów województwa warszawskiego jednak z różnym stopniem tego wzrostu. Duży ten rejon aczkolwiek obejmuje również powiaty ze wzrostem liczby bydła rogatego powyżej +20%, jednak powiaty te nie dają się wyodrębnić w osobny rejon o wzmożonym wzroście bydła rogatego, gdyż rozrzucone są pomiędzy powiatami o mniejszym odsetku zwiększenia się. Można jedynie wydzielić tu środkowe powiaty województwa białostockiego, z wyjątkiem augustowskiego, jak również środkową część województwa poleskiego z wyjątkiem powiatu drohiczyńskiego, w których stwierdzamy znaczny wzrost liczby bydła rogatego. Mniejszy ośrodek znacznego wzrostu liczby bydła rogatego przewyższającego +22% reprezentują powiaty woj. warszawskiego: Kutno, Łowicz i Skierniewice. Powiaty: Mława, Rypin, Lipno i Włocławek województwa warszawskiego oraz powiaty Konin, Słupca i Kalisz dołączamy do województw zachodnich, które pod względem liczby bydła rogatego wykazują znaczne zmniejszenie się, dochodzące w poszczególnych powiatach do—5,0%.

W zachodniej części województwa pomorskiego możemy wyodrębnić zaledwie ośrodek, składający się z kilku powiatów o nieco zwiększonej liczbie bydła rogatego. Również i w środkowej części kraju składającej się z powiatów województwa lubelskiego i szeregu powiatów północnej części województwa lwowskiego wyodrębnia się ośrodek ze znacznie zmniejszoną liczbą bydła rogatego.

W pozostałej połaci kraju t. j. w województwach południowych obserwujemy przeważnie zwiększenie się bydła rogatego nieprzewyższające przeciętny odsetek zwiększenia się bydła rogatego w całej Polsce, względnie stan bez zasadniczych zmian. Oczywiście nie brak i tu nieznacznych odchyśleń w tę lub inną stronę.

Porównywując terytorjalne rozmieszczenie zmian, zachodzących w liczbie koni, ze zmianami, zachodzącymi w liczbie bydła rogatego, możemy zauważyć, że naogół te zmiany są równoległe, t. j. w jednych i tych samych rejonach stwierdzamy zwiększenie lub zmniejszenie się liczby koni i bydła rogatego. Ma się rozumieć, że w odniesieniu do poszczególnych powiatów zachodzą wyjątki. Stwierdzenie jednak tej równoległości w zmianach liczby koni i bydła rogatego trochę przeczy ustalonemu mniemaniu, że przy zmniejszeniu się liczby koni powinna wzrastać liczba bydła rogatego.

Trzoda chlewna

Stwierdzone zmiany w ilości trzody chlewnej łączymy z tym faktem, że w częściach Państwa, w których skonstatowaliśmy rozwiniętą hodowlę trzody chlewnej, zmniejszenie się jej w 1929 r. jest znacznie większe, niż w innych częściach kraju słabiej zaopatrzonych w trzodę chlewną. Okręgi powiatów, zaopatrzonych dobrze w trzodę chlewną, dało się ustalić na podstawie już poprzednio uzyskanych liczb według spisu z dnia 30 listopada 1927 r. Spadek liczby trzody chlewnej zaznacza się prawie w całym kraju. Wyjątek stanowią województwa wschodnie (z wyjątkiem województwa wołyńskiego) i część województwa białostockiego, w których liczba trzody chlewnej w porównaniu do stanu z dnia 30 listopada 1927 r. znacznie wzrosła, wykazując w poszczególnych powiatach zwiększenie się powyżej 20%. W spadku trzody chlewnej w poszczególnych częściach kraju i w oddzielnych powiatach rozpiętość jest bardzo znaczna i różnorodna. Pod tym względem powiaty województw zachodnich przodują, gdyż w poszczególnych powiatach zmniejszenie się trzody chlewnej wynosi — 50% i więcej, i w tej części kraju, jak również w województwach południowych nie spotykamy wcale powiatów z wyjątkiem tylko powiatu Mościska, któreby wykazywały chociażby nieznaczne zwiększenie się trzody chlewnej. Przytem powiaty w województwach południowych nie ustępują wcale pod względem wielkości spadku liczby trzody chlewnej województwom zachodnim. Poza wojewódz-

twami wschodnimi jedynie w kilku powiatach województwa warszawskiego daje się zaobserwować nieznaczny wzrost liczby trzody chlewnej. Natomiast województwa centralne odznaczają się średnim procentem spadku liczby trzody chlewnej, chociaż nie brak i tu powiatów o bardzo dużym % spadku liczby trzody chlewnej (woj. łódzkie i kieleckie).

Ogólna liczba zwierząt gospodarskich w miastach i wsiach

Wzorem roku 1927 dane rejestracji z roku 1929, w celu możliwości porównywania, były opracowane oddzielnie dla miast i wsi. Kryterjum dla miast (gminy miejskie w sensie prawnym) pozostało to samo jak i poprzednio przy opracowaniu wyników spisu zwierząt z 1927 r. Do ośrodków liczonych poprzednio jako miasta dołączono jedynie te, które w tym okresie zostały zaliczone w poczet miast; liczba tych miast jest jednak nieznaczna, więc na porównywalność liczb, charakteryzujących ogólne ustosunkowanie się inwentarza w miastach i wsiach w 1927 i 1929 r., nie wywarła wpływu.

Tabl. 11 Ogólna liczba zwierząt gospodarskich w miastach i wsiach

Nombre total des animaux de ferme dans les villes et dans les villages				
Wyszczególnienie <i>Spécification</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rogате <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	Owce i kozy <i>Moutons et chèvres</i>
tysiące sztuk — <i>milliers de têtes</i>				
Miasta . 1929 <i>Villes</i>	178	299	185	67
Wsie . . 1929 <i>Villages</i>	3 869	8 758	4 643	2 456
w odsetkach ogólnych liczb <i>pour cent du total du bétail</i>				
Miasta { 1927 <i>Villes</i> { 1929	4,6% 4,4%	3,5% 3,4%	5,2% 4,0%	1,2% 2,7%

Procentowy stosunek zwierząt gospodarskich, znajdujących się w miastach i wsiach, możemy uważać za niezmienny w porównaniu z takimże ustosunkowaniem się liczby inwentarza żywego w miastach i wsiach według spisu 1927 r., z wyjątkiem trzody chlewnej, której liczba w miastach zmniejszyła się znacznie. Większą ilość owiec i kóz, niż w 1927 roku w miastach tłumaczymy sobie jedynie dołączeniem tu kóz, których znaczne ilości trzymane są w miastach, szczególnie na Śląsku.

Zmiany, jakie zaszły obecnie w liczbie inwentarza żywego, mają, jak już zaznaczyliśmy powyżej, pewien związek z ogólnym rozmieszczeniem inwentarza na terytorjum Państwa. Kwestja rozmieszczenia inwentarza żywego jak również zasobność ludności

wiejskiej w inwentarz były szczegółowo omówione przy opracowaniu wyników spisu zwierząt według stanu z dnia 30 listopada 1927 r.¹. Mianowicie zostało obliczone: liczba inwentarza przypadająca na 100 *ha* ziemi użytkowanej rolniczo i na 1 000 ludności wiejskiej, następnie liczba inwentarza żywego przeliczonego na bydło teoretyczne na 100 *ha* powierzchni obsianej sześciu ważniejszymi ziemiopłodami. Wreszcie określono zaopatrzenie gospodarstw wiejskich w inwentarz żywy. Na podstawie tych obliczeń względnych dało się mniej więcej wyodrębnić znaczniejsze ośrodki tej lub innej grupy zwierząt gospodarskich. Nie były to obliczenia ścisłe, gdyż nie posiadano odpowiednich materiałów co do powierzchni użytkowanej rolniczo i co do liczebności ludności wiejskiej, gdyż dane o powierzchni użytkowanej rolniczo dotyczyły okresu przedwojennego a liczba ludności wiejskiej zaczerpnięta została ze spisu ludności z 30 września 1921 roku. Obecnie stan rzeczy zmienił się nieznacznie, gdyż świeżych danych co do ludności wiejskiej nie posiadamy, pozatem zakres rejestracji 1929 roku był nieco zmniejszony i nie została w niej uwzględniona liczba gospodarstw posiadających inwentarz żywy.

Natomiast rejestracja produkcji rolnej w 1929 roku przeprowadzona na podstawie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 2 marca 1928 roku wzbogaciła nas nowymi danymi dotyczącymi użytków rolnych. Aczkolwiek są to jeszcze niezupełnie dokładne liczby, gdyż w porównaniu do powierzchni geograficznej w poszczególnych powiatach i województwach są pewne braki, to jednak dane rejestracji produkcji rolnej 1929 roku są

o wiele bliższe rzeczywistego stanu powierzchni poszczególnych użytków, aniżeli dane przedwojenne.

Dla zobrazowania rozmieszczenia inwentarza żywego w 1929 r. użyliśmy tych własnie danych o powierzchni użytkowanej rolniczo według rejestracji 1929 roku, jako odpowiadającej temu samemu okresowi czasu, w którym była przeprowadzona również rejestracja zwierząt gospodarskich.

Na podstawie tych materiałów obliczono liczbę inwentarza żywego, przypadającego na 100 *ha* ziemi użytkowanej rolniczo, województwami (tabl. 12) i powiatami (tabl. 13).

Tabl. 12. Liczba inwentarza żywego na 100 *ha* ziemi użytkowanej rolniczo

Nombre du cheptel vivant par 100 *ha* de terres en utilisation agricole

Rejestracja — Enregistrement 30.VI 1929

Województwa <i>Départements</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	Owce i kozy <i>Moutons et chèvres</i>
Polska — Pologne . .	16,2	36,2	19,3	10,1
Warszawa	15,6	36,1	16,6	3,1
Łódź	16,3	39,3	15,0	3,2
Kielce	16,4	39,3	13,7	2,7
Lublin	17,9	32,8	20,7	3,4
Białystok	16,4	27,4	18,0	18,0
Wilno	12,2	23,2	14,6	17,7
Nowogródek	14,3	26,3	17,2	19,0
Polesie	10,0	27,6	13,5	18,8
Wołyń	21,4	31,8	19,3	7,8
Poznań	15,1	42,2	35,2	12,9
Pomorze	15,1	37,6	34,4	19,6
Śląsk	13,3	52,5	33,8	17,3
Kraków	13,2	61,3	17,4	5,4
Lwów	20,8	49,1	17,2	2,9
Stanisławów	15,6	41,2	14,8	14,2
Tarnopol	22,3	37,0	22,6	6,3

Tabl. 13. Liczba inwentarza żywego na 100 *ha* ziemi użytkowanej rolniczo

Nombre du cheptel vivant pour 100 *ha* de terres en utilisation agricole

Rejestracja — Enregistrement 30 VI 1929

Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	Owce i kozy <i>Moutons et chèvres</i>	Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	Owce i kozy <i>Moutons et chèvres</i>
Woj. warszawskie — Dép. de Varsovie					Płock	14,1	30,3	15,3	2,1
Błonie	13,8	31,5	13,5	0,4	Płońsk	14,2	33,1	16,2	3,0
Ciechanów	16,2	34,9	12,7	2,2	Przasnysz	14,3	32,0	10,0	2,7
Gostynin	14,6	39,0	13,4	2,8	Pultusk	15,0	36,2	18,8	1,6
Grójec	14,6	34,8	21,4	2,2	Radzymin	14,8	35,0	11,0	0,8
Kutno	19,6	48,6	19,2	3,0	Rawa	12,9	31,9	18,5	7,2
Lipno	15,9	39,1	20,3	6,5	Rypin	15,6	37,1	21,3	5,8
Łowicz	15,5	45,4	13,8	2,5	Sierpc	14,9	39,3	16,2	3,0
Maków	17,3	35,0	18,0	3,9	Skierniewice	13,3	37,2	18,0	3,4
Mińsk Mazowiecki	13,6	35,1	20,0	1,7	Sochaczew	13,9	37,8	14,9	0,5
Mława	14,5	32,2	10,8	1,3	Warszawa	15,7	27,5	11,5	0,4
Nieszawa	15,3	33,7	19,0	4,9	Włocławek	14,9	30,6	15,4	7,7

(c. d.—suite)

Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rógate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	Owce i kozy <i>Moutons et chèvres</i>	Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rógate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	Owce i kozy <i>Moutons et chèvres</i>
Woj. łódzkie — Dép. de Łódź					Woj. wileńskie — Dép. de Wilno				
Brzeziny	13,6	37,0	15,1	2,7	Brasław	11,8	21,3	10,3	18,2
Kalisz	15,8	40,8	13,6	2,9	Dzisna	11,9	20,6	12,4	18,7
Kolo	15,9	38,2	20,4	2,2	Mołodeczno	13,0	26,0	21,0	21,0
Konin	15,2	41,7	15,3	5,1	Oszmiana	13,1	26,1	17,3	20,4
Łask	15,3	36,9	11,6	2,4	Postawy	12,8	23,6	11,4	20,6
Łęczyca	17,2	38,7	15,5	1,1	Święciany	12,8	22,2	12,9	21,7
Łódź	15,2	37,7	9,5	2,1	Wilejka	11,8	25,4	16,6	14,2
Piotrków	16,3	37,1	14,6	4,1	Wilno-Troki	11,0	22,1	16,3	12,4
Radomsko	15,1	34,2	12,1	1,4	Woj. nowogródzkie — Dép. de Nowogródek				
Sieradz	15,3	39,6	15,3	1,3	Baranowicze	13,5	23,8	13,9	13,1
Słupca	15,6	39,6	14,9	4,6	Lida	12,8	25,4	15,0	16,7
Turek	14,8	39,1	15,4	1,8	Nieśwież	15,4	24,1	18,9	26,5
Wieluń	14,3	37,4	15,6	2,5	Nowogródek	15,6	28,8	17,3	18,5
Woj. kieleckie — Dép. de Kielce					Słonim	13,6	24,3	14,9	24,1
Będzin	12,0	31,4	4,8	3,5	Stolpce	13,8	26,3	21,4	17,7
Częstochowa	11,8	33,6	9,9	2,1	Szczuczyn	15,9	27,9	13,0	19,9
Ilża	15,3	38,6	19,8	2,1	Wołożyn	14,1	28,8	24,3	18,2
Jędrzejów	17,1	34,6	8,9	2,9	Woj. poleskie — Dép. de Polesie				
Kielce	13,8	43,5	8,4	1,6	Brześć n/Bug	11,3	22,2	9,8	17,4
Końskie	11,8	42,4	9,0	2,6	Drohiczyn	9,4	23,7	13,2	24,4
Kozienice	15,8	35,2	21,5	1,7	Kamień Koszyrski	6,8	29,3	9,8	29,1
Miechów	19,8	38,5	11,4	1,8	Kobryń	7,3	25,6	10,2	21,0
Olkusz	15,0	42,0	9,3	4,0	Kossów	9,6	23,8	14,3	14,8
Opatów	16,7	43,2	20,1	1,7	Łuniniec	9,7	26,5	12,4	16,3
Opoczno	13,1	31,0	11,7	9,5	Pińsk	9,9	27,3	13,6	22,1
Pińczów	21,4	44,1	11,9	1,1	Prużana	10,1	21,8	13,9	20,2
Radom	14,6	31,5	14,7	2,1	Sarny	11,2	37,9	22,3	11,1
Sandomierz	18,6	41,8	21,2	2,2	Stolin	11,8	33,7	14,4	10,3
Stopnica	18,7	44,3	12,4	0,8	Woj. wołyńskie — Dép. de Wołyń				
Włoszczowa	18,3	36,6	11,6	2,0	Dubno	24,0	28,5	22,1	1,9
Zawiercie	10,4	39,6	4,0	2,2	Horochów	27,3	31,8	24,2	2,8
Woj. lubelskie — Dép. de Lublin					Kostopol	16,7	46,2	22,1	12,6
Biała	13,7	24,2	13,7	11,1	Kowel	14,2	29,7	13,5	12,5
Biłgoraj	20,4	43,7	19,1	0,9	Krzemieniec	27,9	30,5	15,8	8,7
Chełm	18,1	29,2	16,5	1,5	Luboml	13,8	29,8	11,0	16,0
Garwolin	15,7	35,9	25,9	1,8	Łuck	19,6	30,8	19,9	5,3
Hrubieszów	23,4	27,0	17,5	2,0	Równe	24,2	31,1	24,0	7,2
Janów	18,7	42,6	22,3	1,9	Włodzimierz	20,8	26,6	14,3	3,9
Konstantynów	14,9	21,7	18,9	14,0	Zdolbunów	27,7	33,3	28,9	6,6
Krasnystaw	20,7	35,9	20,9	1,4	Woj. poznańskie — Dép. de Poznań				
Lubartów	16,2	29,8	22,6	1,4	Bydgoszcz	14,9	40,7	36,4	15,7
Lublin	17,9	38,9	27,5	3,4	Chodzież	12,6	36,8	34,5	10,0
Łuków	14,3	28,3	20,9	3,2	Czarnków	13,1	35,9	39,4	10,2
Puławy	16,6	33,1	23,7	1,7	Gniezno	13,1	36,5	33,4	9,4
Radzyń	15,5	24,0	17,8	5,9	Gostyń	15,6	46,5	33,5	12,3
Siedlce	15,6	29,7	19,7	4,6	Grodzisk	13,4	40,1	32,4	13,5
Sokolów	16,3	34,3	20,2	4,5	Inowrocław	15,1	42,1	32,0	15,5
Tomaszów	22,1	30,8	16,8	1,2	Jarocin	14,3	41,7	25,6	18,0
Węgrów	15,4	38,8	21,1	1,4	Kępno	14,8	38,9	31,7	9,6
Włodawa	13,1	25,2	15,0	2,4	Kościan	15,0	48,5	31,0	12,5
Zamość	24,5	40,3	20,7	1,1	Koźmin	16,0	48,1	31,3	9,7
Woj. białostockie — Dép. de Białystok					Krotoszyn	14,1	45,0	30,7	4,1
Augustów	13,3	23,6	15,4	21,5	Leszno	13,2	45,5	34,0	9,1
Białystok	17,9	29,4	22,7	15,1	Międzychód	12,5	34,5	30,7	8,0
Bielsk	17,3	27,3	15,0	30,8	Mogilno	15,2	40,2	33,9	10,1
Grodno	16,1	23,2	16,7	18,0	Nowy Tomyśl	13,1	40,0	47,5	14,1
Kolno	17,8	29,6	15,8	15,2	Oborniki	13,3	39,4	43,2	12,5
Łomża	16,9	32,3	17,0	7,2	Odolanów	11,4	48,7	30,5	3,2
Ostrołęka	16,8	32,6	14,0	8,0	Ostrów	15,1	44,8	28,3	10,1
Ostrów	16,1	34,4	17,6	6,7	Ostrzeszów	13,3	40,9	27,4	4,8
Sokółka	16,3	23,6	20,3	26,5	Pleszew	14,0	40,4	26,2	14,2
Suwałki	15,8	26,2	23,6	16,9					
Szczuczyn	15,3	24,3	16,3	10,6					
Wołkowysk	10,6	18,3	13,7	19,0					
Wysokie Maz.	15,7	32,0	14,6	5,3					

(dok. — fin)

Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	Owce i kozy <i>Moutons et chèvres</i>	Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	Owce i kozy <i>Moutons et chèvres</i>
Poznań	14,1	36,0	28,6	8,4	Woj. lwowskie — Dép. de Lwów				
Rawicz	13,3	48,6	31,7	4,9	Bóbrka	21,5	44,5	19,5	0,7
Strzelno	15,1	40,5	26,1	20,6	Brzozów	17,5	70,9	14,9	1,4
Szamotuły	15,1	39,2	35,4	17,0	Dobromil	16,9	56,7	10,4	1,9
Szubin	13,8	38,6	32,1	10,7	Drohobycz	20,0	48,4	14,5	3,0
Śmigiel	13,3	45,3	33,8	12,5	Gródek Jagiel.	20,0	39,0	14,9	1,6
Śrem	13,4	39,0	30,3	8,9	Jarosław	23,2	48,8	17,3	0,9
Środa	14,7	39,0	30,3	10,5	Jaworów	20,9	38,2	14,5	2,5
Wągrowiec	14,0	38,0	43,1	10,3	Kolbuszowa	15,0	54,6	10,3	0,1
Wolsztyn	13,2	45,4	38,4	11,2	Krosno	12,0	58,1	15,0	2,5
Września	15,3	44,7	32,9	7,6	Lisko	13,0	43,9	8,6	4,1
Wyrzysk	12,7	34,2	32,0	23,0	Lubaczów	20,3	36,8	18,7	5,1
Żnin	14,9	40,4	44,0	13,1	Lwów	23,4	48,6	15,0	0,4
Woj. pomorskie — Dép. de Pomorze					Łańcut	19,5	53,2	13,7	1,6
Brodnica	16,6	42,1	34,8	16,9	Mościska	24,0	46,1	21,3	1,1
Chełmno	16,7	40,0	37,8	31,9	Nisko	16,4	45,5	19,2	0,8
Chojnice	9,0	27,3	23,7	19,8	Przemyśl	24,2	59,9	16,5	1,2
Działdowo	12,2	33,3	22,3	8,9	Przeworsk	21,0	60,7	17,1	1,3
Gniew	17,4	38,4	34,5	18,2	Rawa Ruska	19,4	34,2	21,2	5,3
Grudziądz	17,4	38,7	34,6	25,4	Rudki	25,0	42,2	18,4	0,1
Kartuzy	12,0	31,1	32,8	14,2	Rzeszów	16,5	64,4	21,0	0,7
Kościerzyna	11,0	31,0	29,6	19,0	Sambar	24,6	45,7	13,0	0,8
Lubawa	16,9	43,5	34,1	12,0	Sanok	17,9	49,8	10,7	2,6
Morski	12,7	33,3	30,5	16,7	Sokal	23,3	27,6	24,9	16,7
Sępólno	12,0	39,0	36,4	37,6	Stary Sambar	13,7	39,5	6,5	7,8
Starogard	14,8	36,3	32,1	15,3	Strzyżów	17,7	67,8	15,9	1,8
Świecie	15,5	36,4	43,3	15,7	Tarnobrzeg	24,9	60,2	29,8	0,6
Tczew	15,6	30,0	23,7	29,9	Żółkiew	19,9	35,0	20,9	0,7
Toruń	16,2	39,7	31,4	21,8	Woj. stanisławowskie — Dép. de Stanisławów				
Tuchola	12,7	34,9	36,3	21,9	Bohorodczany	13,7	40,5	17,5	5,6
Wąbrzeźno	17,7	42,9	37,0	10,7	Dolina	10,2	44,6	9,1	16,5
Woj. śląskie — Dép. de Silésie					Horodenka	23,2	26,5	19,0	22,3
Bielsko	10,7	63,0	35,4	3,6	Kałusz	14,0	48,0	14,4	5,6
Cieszyn	8,2	58,0	38,5	10,8	Kołomyja	17,9	42,4	21,3	15,0
Katowice	20,4	21,2	46,3	72,7	Kosów	5,1	25,8	10,2	46,0
Lubliniec	10,3	42,2	20,1	3,6	Nadwórna	9,6	32,5	12,4	25,4
Pszczyna	11,5	54,6	25,5	7,2	Rohatyn	21,7	42,8	18,7	1,9
Rybnik	11,3	48,4	32,7	17,4	Skole	9,4	37,9	6,8	12,9
Świętochłowice	37,7	18,8	71,6	119,2	Stanisławów	19,9	51,3	15,9	1,4
Tarnowskie Góry	8,7	33,0	22,0	24,4	Stryj	14,3	45,9	11,5	0,9
Woj. krakowskie — Dép. de Cracovie					Śniatyn	17,3	33,1	20,1	13,9
Biała	8,2	66,9	26,7	4,9	Tłumacz	19,6	39,0	18,2	4,3
Bochnia	13,8	62,5	22,8	3,5	Turka	11,3	41,0	6,2	8,5
Brzesko	14,2	58,6	18,4	1,6	Żydaczów	15,8	42,2	11,1	0,3
Chrzanów	8,3	39,0	9,9	4,6	Woj. tarnopolskie — Dép. de Tarnopol				
Dąbrowa	18,7	59,7	23,6	0,5	Borszczów	20,8	32,9	24,8	24,1
Gorlice	11,3	59,1	12,9	3,7	Brody	22,1	47,1	41,2	9,2
Grybów	8,8	60,9	14,5	3,6	Brzeżany	21,9	33,0	16,7	3,3
Jasło	16,2	67,2	18,6	3,2	Buczacz	21,5	40,1	15,2	3,7
Kraków	16,3	56,0	15,9	2,3	Czortków	22,8	36,4	24,1	3,8
Limanowa	8,1	71,7	12,9	6,7	Kamionka Strum.	21,1	39,6	27,9	2,7
Maków	9,6	60,2	10,2	6,0	Kopyczyńce	22,8	37,7	25,0	2,3
Mielec	19,6	61,0	21,5	0,2	Podhajce	19,6	33,5	14,0	2,2
Myślenice	12,1	70,6	16,2	3,2	Przemyślany	19,8	40,3	17,3	1,3
Nowy Sącz	9,0	55,1	15,4	7,2	Radziechów	18,1	30,0	30,7	15,1
Nowy Targ	9,7	44,1	10,5	19,9	Skalat	25,7	33,6	21,0	2,1
Oświęcim	12,0	59,3	23,6	2,6	Tarnopol	20,9	30,2	16,4	1,4
Pilzno	16,9	58,9	15,5	0,9	Trembowła	19,9	29,6	15,9	0,8
Ropczyce	17,3	54,9	14,2	0,6	Zaleszczyki	20,4	28,6	18,3	23,4
Tarnów	15,5	58,2	17,9	1,0	Zbaraż	22,4	30,0	15,8	6,9
Wadowice	9,3	70,0	27,3	2,9	Zborów	18,4	31,6	20,7	2,3
Wieliczka	11,4	62,2	19,4	2,9	Złoczów	20,1	39,0	20,9	2,4
Żywiec	7,3	66,8	14,2	6,4					

Zauważone w poszczególnych powiatach zmiany w zwiększeniu się lub zmniejszeniu liczby zwierząt gospodarskich poszczególnych rodzajów na 100 *ha* ziemi użytkowanej rolniczo powstały w pierwszym rzędzie z powodu zmian w liczbie inwentarza żywego w omawianym czasie oraz zastosowania nowszych danych co do powierzchni użytków rolnych. Nie podajemy tu liczb dotyczących powierzchni użytkowanej rolniczo ze względu na to, że są one jeszcze w dalszym ciągu uzupełniane, wobec czego w poszczególnych powiatach mogą zajść jeszcze pewne zmiany.

Inwentarz żywy w większej i mniejszej własności

Przy rejestracji w 1929 r. został odrębnie potraktowany inwentarz żywy większej i mniejszej własności. Jako granicę gospodarstw obu kategorii przyjęto 50 *ha* ogólnego obszaru.

Podział ten zastosowano tylko dla inwentarza wiejskiego.

Tabl. 14. Ogólna liczba zwierząt gospodarskich z podziałem na zwierzęta znajdujące się w gospodarstwach poniżej i powyżej 50 *ha* ogólnego obszaru

Nombre total des animaux de ferme avec répartition en animaux de ferme dans les exploitations agricoles de plus et moins de 50 *ha* de superficie totale

Wyszczególnienie <i>Spécification</i>	Konie <i>Chevaux</i>	Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>	Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	Owce i kozy <i>Moutons et chèvres</i>
w tysiącach sztuk — <i>milliers de têtes</i>				
W gospodarstwach, posiadających 50 <i>ha</i> i więcej ogólnego obszaru gruntów	462	854	438	468
W gospodarstwach, posiadających poniżej 50 <i>ha</i> ogólnego obszaru gruntów	3 406	7 904	4 205	1 988
w %% do ogólnej liczby zwierząt w gosp. wiejskich <i>en %% du nombre total des animaux dans les exploitations agricoles</i>				
W gospodarstwach, posiadających 50 <i>ha</i> i więcej ogólnego obszaru gruntów	11,9	9,8	9,4	19,1
W gospodarstwach, posiadających poniżej 50 <i>ha</i> ogólnego obszaru gruntów	88,1	90,2	90,6	80,9

W wyniku wyżej wspomnianego podziału otrzymaliśmy liczby zwierząt gospodarskich znajdujących się w gospodarstwach, posiada-

jących powyżej i poniżej 50 *ha* ogólnego obszaru, na podstawie których możemy stwierdzić, że większa własność rolna posiada stosunkowo nieznaczną liczbę zwierząt gospodarskich, ponieważ prawie dziewięć dziesiątych całej ilości inwentarza żywego należy do drobnej własności, która hodowlą musi podnosić dochodowość swych szczupłych gospodarstw rolnych. Stosunek liczby zwierząt gospodarskich w gospodarstwach większej i mniejszej własności został ujawniony poraz pierwszy, wobec czego niema możliwości przedstawić sobie rozwój hodowli poszczególnych grup zwierząt gospodarskich w tych dwóch grupach własności rolnej. Ustosunkowanie się liczby inwentarza żywego w obu tych grupach nie jest jednakowe na całym obszarze Państwa.

Tabl. 15. Udział wielkiej własności (gospodarstw posiadających powyżej 50 *ha* ogólnego obszaru) w ogólnej liczbie inwentarza żywego

La part de la grande propriété foncière (exploitations de plus de 50 *ha* de superficie totale) dans le nombre total du cheptel vivant

W odsetkach — *En p. c.*

Województwa <i>Départements</i>	Konie <i>Chevaux</i>		Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>		Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	
	Własność — <i>Propriété</i>					
	wielka <i>grande</i>	mniej- sza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniej- sza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniej- sza <i>petite</i>
Polska—Pologne	11,9	88,1	9,8	90,2	9,4	90,6
Warszawa . . .	19,8	80,2	14,4	85,6	13,6	86,4
Łódź	14,3	85,7	8,8	91,2	8,4	91,6
Kielce	9,3	90,7	6,1	93,9	6,2	93,8
Lublin	9,7	90,3	7,5	92,5	6,0	94,0
Białystok . . .	4,7	95,3	5,4	94,6	4,3	95,7
Wilno	10,7	89,3	11,4	88,6	8,8	91,2
Nowogródek . .	6,8	93,2	8,1	91,9	6,0	94,0
Polesie	3,9	96,1	4,0	96,0	3,1	96,9
Wołyń	3,3	96,7	2,5	97,5	2,3	97,7
Poznań	39,9	60,1	29,0	71,0	23,6	76,4
Pomorze	33,6	66,4	28,7	71,3	22,3	77,7
Śląsk	18,9	81,1	12,6	87,4	3,6	96,4
Kraków	6,6	93,4	3,3	96,7	2,8	97,2
Lwów	7,0	93,0	5,0	95,0	3,3	96,7
Stanisławów . .	6,5	93,5	5,1	94,9	3,5	96,5
Tarnopol	9,3	90,7	5,6	94,4	3,9	96,1

Największą część inwentarza posiada wielka własność w województwach poznańskim i pomorskim, gdyż udział wielkiej własności województwa poznańskiego w stanie liczbowym koni dochodzi do 40% ogólnej liczby a w województwie pomorskim 33,6%, t. j. prawie 1/3 część ogólnej liczby. Stosunek ten choć nieco mniejszy przejawia się rów-

niez w pozostałych grupach zwierząt gospodarskich. O połowę mniejszy udział, jednak wyróżniający się pomiędzy innemi województwami, wykazują województwa warszawskie i śląskie. Na takie ustosunkowanie się wpływają czynniki struktury agrarnej w poszczególnych częściach kraju, jak też z drugiej strony poziom kulturalny rolników. Udział wielkiej własności w ogólnym obszarze użytków rolnych, oraz znaczna ilość drobnych gospodarstw mają decydującą rolę w ustosunkowaniu się liczby inwentarza większej i mniejszej własności.

Jednak liczby bezwzględne jeszcze niedokładnie nam wyjaśniają ten stosunek, a więc dla plastycznego ujęcia tej kwestji obliczyliśmy liczbę zwierząt gospodarskich, przypadających na 100 ha ziemi użytkowanej rolniczo w większej i mniejszej własności.

Przyczem, jak już poprzednio zaznaczyliśmy, wykorzystano do tych obliczeń dane o podziale na większą i mniejszą własność uzyskane z rejestracji produkcji rolnej w 1929 r. Mogą więc być tu jeszcze pewne niedokładności, wobec czego liczby te należy uważać jako orientacyjne.

Tabl. 16. Liczba zwierząt gospodarskich na 100 ha ziemi użytkowanej rolniczo

Nombre des animaux de ferme par 100 ha de terres en utilisation agricole

Rejestracja — Enregistrement 30.VI 1929

Województwa <i>Départements</i>	Konie — <i>Chevaux</i>		Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>		Trzoda chlewna <i>Porcs</i>		Owce i kozy <i>Moutons et chèvres</i>	
	Własność — <i>Propriété</i>		Własność — <i>Propriété</i>		Własność — <i>Propriété</i>		Własność — <i>Propriété</i>	
	wielka <i>grande</i>	mniejsza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniejsza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniejsza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniejsza <i>petite</i>
Polska — Pologne	9,5	17,3	17,5	40,9	9,0	21,9	9,6	10,2
Warszawa	12,3	16,6	21,2	40,9	9,1	19,0	8,4	1,4
Łódź	12,8	17,1	19,5	43,4	7,1	16,7	8,6	2,0
Kielce	13,0	16,9	20,5	41,7	7,2	14,6	7,0	2,2
Lublin	12,0	18,9	17,1	35,4	8,6	22,7	6,2	2,9
Białystok	7,3	17,5	14,1	29,0	7,3	19,2	5,1	19,4
Wilno	6,2	13,8	12,5	26,0	6,1	16,8	7,4	20,5
Nowogródek	5,1	16,5	11,1	29,8	5,4	19,9	3,5	22,6
Polesie	1,6	12,7	4,5	35,0	1,7	17,3	1,5	24,4
Wołyń	6,1	23,3	6,9	34,9	3,9	21,2	2,7	8,4
Poznań	13,1	16,4	27,7	53,2	18,7	47,7	17,5	9,4
Pomorze	13,3	16,1	28,9	42,7	20,3	42,7	35,0	10,5
Śląsk	9,0	14,8	24,9	62,3	4,5	44,2	2,0	22,7
Kraków	8,0	13,8	19,0	66,3	4,5	19,0	1,5	5,9
Lwów	9,8	22,6	16,7	54,6	3,9	19,5	1,5	3,2
Stanisławów	5,8	17,6	12,1	47,1	2,9	17,2	11,6	14,7
Tarnopol	8,8	26,4	8,7	45,6	3,7	28,1	1,7	7,7

Różnorodność nasycenia większej i mniejszej własności inwentarzem żywym poszczególnych rodzajów w różnych częściach kraju jest ściśle związana z kulturą gospodarki rolnej i większem lub mniejszem rozdrobnieniem gospodarstw. Nasycenie gospodarstw inwentarzem uzależnione jest od wielkości tych gospodarstw, gdyż gospodarstwa o nieznacznej powierzchni posiadają małą ilość koni, natomiast znacznie większą liczbę bydła rogatego i trzody chlewnej, ażeby artykułami wytwórczości zwierzęcej zwiększać dochód z posiadanego obszaru ziemi. Uwydatniłoby się to zagadnienie szczegółowo, gdybyśmy mogli obliczyć ilość inwentarza żywego, przypadającego na gospodarstwa poszczególnych wielkości — 2, 3, 5 hektarowe

i t. d., jednak nie mamy do tego odpowiednich materiałów. W tej więc sprawie możemy orientować się jedynie na podstawie materiałów fragmentarycznych ze statystyki przedwojennej.

Z tych przedwojennych materiałów, dotyczących województw zachodnich i południowych, stwierdzić możemy, że gospodarstwa bardzo drobne są słabo zaopatrzone w konie, natomiast nasycenie końmi wzrasta stopniowo w zależności od wielkości gospodarstwa i największe jest dla gospodarstw o średniej wielkości (od 5 do 20 ha); następnie nasycenie to maleje w miarę zwiększania się obszaru gospodarstw.

Co się tyczy bydła rogatego — największym nasyceniem odznaczają się gospodarstwa

najmniejsze i stopień nasycenia maleje w miarę wzrostu obszaru gospodarstw.

Nasycenie trzodą chlewną również jest bardzo duże w drobnych gospodarstwach i maleje stopniowo w zależności od wzrostu obszaru gospodarstw rolnych.

Zjawisko to co do trzody chlewnej występuje w stopniu jeszcze silniejszym aniżeli co do bydła rogatego zwłaszcza w województwach zachodnich.

Obliczeń bezwzględnej liczby inwentarza na 100 *ha* ziemi ornej w gospodarstwach posiadających powyżej i poniżej 50 *ha* ogólnego obszaru powiatami — nie dokonano ze względu na możliwe braki w poszczególnych powiatach co do powierzchni użytkowanej rolniczo. Natomiast w tablicy 17 podajemy obliczenia w liczbach względnych inwentarza żywego w gospodarstwach posiadających powyżej i poniżej 50 *ha* ogólnego obszaru.

Tabl. 17. Inwentarz żywy w gospodarstwach posiadających powyżej i poniżej 50 *ha* ogólnego obszaru
Cheptel vivant dans les exploitations de plus et de moins de 50 *ha* de superficie totale

Liczby względne — Proportions

Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>		Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>		Trzoda chlewna <i>Porcs</i>		Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>		Bydłorogate <i>Bétail à cornes</i>		Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	
	Własność — <i>Propriété</i>							Własność — <i>Propriété</i>					
	wielka <i>grande</i>	mniej-sza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniej-sza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniej-sza <i>petite</i>		wielka <i>grande</i>	mniej-sza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniej-sza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniej-sza <i>petite</i>
Woj. warszawskie — <i>Dép. de Varsovie</i>							Woj. kieleckie — <i>Dép. de Kielce</i>						
Błonie	21,9	78,1	18,2	81,8	13,0	87,0	Będzin	7,3	92,7	2,7	97,3	0,0	100,0
Ciechanów	24,7	75,3	18,9	81,1	17,9	82,1	Częstochowa	7,7	92,3	3,4	96,6	2,9	97,1
Gostynin	17,4	82,6	11,2	88,8	10,9	89,1	Iłża	5,1	94,9	3,4	96,6	2,8	97,2
Grójec	20,2	79,8	16,1	83,9	13,6	86,4	Jędrzejów	12,7	87,3	8,4	91,6	9,6	90,4
Kutno	37,5	62,5	32,5	67,5	32,1	67,9	Kielce	2,9	97,1	1,4	98,6	2,5	97,5
Lipno	23,7	76,3	13,5	86,5	12,3	87,7	Końskie	4,9	95,1	2,1	97,9	4,1	95,9
Łowicz	6,8	93,2	3,9	96,1	5,4	94,6	Kozienice	5,7	94,3	5,4	94,6	4,1	95,9
Maków	6,4	93,6	6,3	93,7	5,9	94,1	Miechów	14,4	85,6	11,2	88,8	8,0	92,0
Mińsk Maz.	10,2	89,8	7,3	92,7	4,8	95,2	Olkusz	5,3	94,7	2,5	97,5	2,7	97,3
Mława	17,3	82,7	12,9	87,1	16,7	83,3	Opatów	16,7	83,3	13,0	87,0	12,3	87,7
Nieszawa	27,1	72,9	16,0	84,0	13,3	86,7	Opoczno	7,4	92,6	4,2	95,8	6,1	93,9
Płock	29,7	70,3	22,5	77,5	20,3	79,7	Pińczów	15,3	84,7	11,0	89,0	10,8	89,2
Płońsk	25,8	74,2	21,9	78,1	20,7	79,3	Radom	7,2	92,8	6,2	93,8	6,1	93,9
Przasnysz	11,0	89,0	9,3	90,7	9,8	90,2	Sandomierz	14,1	85,9	11,5	88,5	10,1	89,9
Pułtusk	16,2	83,8	11,6	88,4	9,4	90,6	Stopnica	5,6	94,4	3,4	96,6	3,0	97,0
Radzymin	6,2	93,8	4,5	95,5	3,2	96,8	Włoszczowa	10,8	89,2	7,2	92,8	6,6	93,4
Rawa	16,8	83,2	11,0	89,0	11,9	88,1	Zawiercie	5,7	94,3	2,6	97,4	3,2	96,8
Rypin	22,4	77,6	13,1	86,9	13,5	86,5	Woj. lubelskie — <i>Dép. de Lublin</i>						
Sierpc	19,0	81,0	12,7	87,3	17,5	82,5	Biała	4,4	95,6	4,0	96,0	2,6	97,4
Skierniewice	12,9	87,1	7,7	92,3	8,6	91,4	Biłgoraj	3,5	96,5	2,1	97,9	2,0	98,0
Sochaczew	18,6	81,4	12,8	87,2	9,7	90,3	Chełm	6,8	93,2	5,7	94,3	5,8	94,2
Warszawa	11,6	88,4	12,3	87,7	7,5	92,5	Garwolin	7,6	92,4	5,6	94,4	2,5	97,5
Włocławek	35,3	64,7	27,8	72,2	22,0	78,0	Hrubieszów	13,2	86,8	11,9	88,1	6,7	93,3
Woj. łódzkie — <i>Dép. de Łódź</i>							Janów	8,1	91,9	5,5	94,5	5,3	94,7
Brzeziny	11,5	88,5	7,1	92,9	6,1	93,9	Konstantynów	13,3	86,7	12,6	87,4	10,7	89,3
Kalisz	21,1	78,9	12,2	87,8	12,2	87,8	Krasnystaw	14,6	85,4	11,1	88,9	9,8	90,2
Koło	19,1	80,9	13,7	86,3	12,7	87,3	Lubartów	7,2	92,8	6,6	93,4	5,0	95,0
Konin	13,6	86,4	7,9	92,1	5,2	94,8	Lublin	16,8	83,2	10,8	89,2	9,3	90,7
Łask	10,9	89,1	6,6	93,4	8,3	91,7	Luków	7,7	92,3	6,4	93,4	5,1	94,9
Łęczyca	19,8	80,2	14,6	85,4	13,7	86,3	Puławy	14,0	86,0	9,0	91,0	7,8	92,2
Łódź	9,4	90,6	6,8	93,2	6,1	93,9	Radzyń	10,4	89,6	9,8	90,2	8,1	91,9
Piotrków	10,2	89,8	5,7	94,3	5,8	94,2	Siedlce	4,8	95,2	5,5	94,5	4,1	95,9
Radomsko	13,5	86,5	7,9	92,1	9,4	90,6	Sokołów	9,2	90,8	5,9	94,1	3,6	96,4
Sieradz	11,3	88,7	5,4	94,6	5,4	94,6	Tomaszów	11,5	88,5	10,2	89,8	6,7	93,3
Słupca	24,6	75,4	16,0	84,0	13,4	86,6	Węgrów	10,0	90,0	6,6	93,4	3,8	96,2
Turek	13,5	86,5	8,9	91,1	6,3	93,7	Włodawa	4,0	96,0	3,6	96,4	3,5	96,5
Wieluń	8,5	91,5	4,1	95,9	4,4	95,6	Zamość	11,0	89,0	10,8	89,2	9,6	90,4

(c. d. — suite)

Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>		Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>		Trzoda chlewna <i>Porcs</i>		Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>		Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>		Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	
	Własność — <i>Propriété</i>							Własność — <i>Propriété</i>					
	wielka <i>grande</i>	mniej- sza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniej- sza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniej- sza <i>petite</i>		wielka <i>grande</i>	mniej- sza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniej- sza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniej- sza <i>petite</i>
Woj. białostockie — <i>Dép. de Białystok</i>							Woj. poznańskie — <i>Dép. de Poznań</i>						
Augustów . . .	4,7	95,3	5,5	94,5	4,5	95,5	Bydgoszcz . . .	36,9	63,1	29,5	70,5	22,9	77,1
Białystok . . .	3,8	96,2	4,9	95,1	2,7	97,3	Chodzież . . .	26,9	73,1	22,4	77,6	17,0	83,0
Bielsk	3,3	96,7	4,4	95,6	3,9	96,1	Czarnków . . .	24,2	75,8	19,9	80,1	17,0	83,0
Grodno	5,1	94,9	6,8	93,2	5,2	94,8	Gniezno	34,0	66,0	25,7	74,3	17,5	82,5
Kolno	3,1	96,9	3,2	96,8	3,7	96,3	Gostyń	48,2	51,8	34,8	65,2	34,3	65,7
Łomża	5,7	94,3	5,6	94,4	5,4	94,6	Grodzisk	50,3	49,7	40,8	59,2	35,2	64,8
Ostrołęka . . .	3,5	96,5	3,1	96,9	4,6	95,4	Inowrocław . .	48,8	51,2	32,4	67,6	22,0	78,0
Ostrów	5,4	94,6	4,5	95,5	2,6	97,4	Jarocin	48,7	51,3	29,5	70,5	19,0	81,0
Sokółka	2,4	97,6	3,8	96,2	2,1	97,9	Kępno	30,8	69,2	26,3	73,7	22,8	77,2
Suwałki	3,0	97,0	3,3	96,7	2,1	97,9	Kościan	45,1	54,9	31,1	68,9	34,8	58,2
Szczuczyn . . .	8,0	92,0	9,0	91,0	6,1	93,9	Koźmin	45,6	54,4	30,6	69,4	32,2	67,8
Wołkowysk . . .	7,8	92,2	8,3	91,7	7,2	92,8	Krotoszyn . . .	25,0	75,0	13,0	87,0	16,9	83,1
Wysokie Maz. . .	7,1	92,9	7,1	92,9	6,8	93,2	Leszno	38,4	61,6	28,4	71,6	33,5	66,5
Woj. wileńskie — <i>Dép. de Wilno</i>							Międzychód . .	43,8	56,2	34,5	65,5	31,7	68,3
Brasław	9,0	91,0	10,1	89,9	8,6	91,4	Mogilno	41,7	58,3	33,2	66,8	26,7	73,3
Dzisna	14,2	85,8	16,8	83,2	11,4	88,6	Nowy Tomysł . .	26,6	73,4	17,5	82,5	10,8	89,2
Mołodeczno . . .	11,7	88,3	10,6	89,4	8,2	91,8	Oborniki	38,3	61,7	29,5	70,5	19,9	80,1
Oszmiana	11,2	88,8	10,9	89,1	9,2	90,8	Odolanów	10,6	89,4	4,7	95,3	3,5	96,5
Postawy	7,5	92,5	9,6	90,4	6,7	93,3	Ostrów	39,8	60,2	26,7	73,3	31,4	68,6
Święciany	8,5	91,5	9,7	90,3	7,3	92,7	Ostrzeszów . . .	20,5	79,5	11,3	88,7	10,7	89,3
Wilejka	8,1	91,9	8,3	91,7	6,2	93,8	Pleszew	44,3	55,7	35,8	64,2	27,6	72,4
Wilno-Troki . . .	13,6	86,4	12,9	87,1	10,3	89,7	Poznań	43,3	56,7	34,7	65,3	24,7	75,3
Woj. nowogródzkie — <i>Dép. de Nowogródek</i>							Rawicz	33,5	66,5	23,0	77,0	18,2	81,8
Baranowicze . .	6,8	93,2	9,4	90,6	7,4	92,6	Strzelno	51,5	48,5	36,3	63,7	22,0	78,0
Lida	7,7	92,3	8,8	91,2	7,4	92,6	Szamotuły . . .	53,8	46,2	39,0	61,0	33,8	66,2
Nieśwież	7,7	92,3	8,9	91,1	6,0	94,0	Szubin	38,3	61,7	30,1	69,9	27,1	72,9
Nowogródek . . .	6,5	93,5	8,0	92,0	6,2	93,8	Śmigiel	36,8	63,2	25,3	74,7	22,6	77,4
Ślōnim	5,1	94,9	5,1	94,9	3,3	96,7	Śrem	46,8	53,2	26,6	73,4	20,2	79,8
Stolpce	5,4	94,6	8,1	91,9	5,3	94,7	Środa	52,7	47,3	41,5	58,5	31,9	68,1
Szczuczyn	9,1	90,9	11,1	88,9	9,1	90,9	Wągrowiec . . .	40,6	59,4	32,9	67,1	24,8	75,2
Wołożyn	5,7	94,3	5,5	94,5	4,1	95,9	Wolsztyn	20,6	79,4	16,3	83,7	14,0	86,0
Woj. poleskie — <i>Dép. de Polesie</i>							Września	47,9	52,1	36,9	63,1	29,7	70,3
Brześć n/Bug. . .	3,0	97,0	3,4	96,6	3,5	96,5	Wyrzysk	43,4	56,6	34,5	65,5	24,9	75,1
Drohiczyn	3,7	96,3	4,7	95,3	3,1	96,9	Żnin	37,6	62,4	29,5	70,5	27,7	72,3
Kamień Kosz. . .	3,7	96,3	1,9	98,1	2,0	98,0	Woj. pomorskie — <i>Dép. de Pomorze</i>						
Kobryń	7,0	93,0	6,5	93,5	5,1	94,9	Brodnica	28,5	71,5	21,2	78,8	18,6	81,4
Kossów	2,5	97,5	2,1	97,9	1,4	98,6	Chełmno	41,8	58,2	38,9	61,1	35,3	64,7
Łuniniec	2,2	97,8	2,3	97,7	2,9	97,1	Chojnice	33,1	66,9	28,6	71,4	23,2	76,8
Pińsk	5,7	94,3	6,9	93,1	5,8	94,2	Działdowo . . .	41,7	58,3	38,0	62,0	37,4	62,6
Prużana	4,3	95,7	5,0	95,0	2,6	97,4	Gniew	52,7	47,3	49,8	50,2	36,9	63,1
Sarny	3,0	97,0	2,1	97,9	1,3	98,7	Grudziądz . . .	41,2	58,8	34,2	65,8	27,4	72,6
Stolin	3,5	96,5	3,9	96,1	2,5	97,5	Kartuzy	19,9	80,1	18,1	81,9	11,0	89,0
Woj. wołyńskie — <i>Dép. de Wołyń</i>							Kościerzyna . .	29,0	71,0	26,2	73,8	23,0	77,0
Dubno	3,3	96,7	3,3	96,7	2,9	97,1	Lubawa	25,6	74,4	20,7	79,3	18,1	81,9
Horochów	4,5	95,5	3,8	96,2	3,2	96,8	Morski	29,8	70,2	26,0	74,0	14,5	85,5
Kostopol	1,9	98,1	0,9	99,1	0,8	99,2	Sępólno	34,0	66,0	31,4	68,6	22,7	77,3
Kowel	2,4	97,6	1,8	98,2	1,7	98,3	Starogard . . .	33,1	66,9	28,9	71,1	22,0	78,0
Krzemieniec . .	3,4	96,6	2,8	97,2	3,3	96,7	Swiecie	27,8	72,2	23,0	77,0	15,4	84,6
Luboml	1,3	98,7	1,4	98,6	1,5	98,5	Tczew	69,6	30,4	68,7	31,3	56,0	44,0
Łuck	2,5	97,5	2,0	98,0	1,8	98,2	Toruń	41,4	58,6	36,2	63,8	30,7	69,3
Równe	3,5	96,5	2,2	97,8	1,4	93,6	Tuchola	32,0	68,0	26,6	73,4	20,3	79,7
Włodzimierz . .	4,9	95,1	4,3	95,7	4,0	96,0	Wąbrzeźno . . .	25,6	74,4	20,3	79,7	16,1	83,9
Zdołbunów . . .	4,1	95,9	4,2	95,8	2,7	97,3	Woj. śląskie — <i>Dép. de Silésie</i>						
							Bielsko	10,1	89,9	5,6	94,4	1,9	98,1
							Cieszyn	12,9	87,1	6,3	93,7	1,5	98,5
							Katowice	13,8	86,2	17,1	82,9	1,0	99,0
							Lubliniec	22,3	77,7	17,2	82,8	8,0	92,0

(dok.—fin)

Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>		Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>		Trzoda chlewna <i>Porcs</i>		Powiaty <i>Arrondissements</i>	Konie <i>Chevaux</i>		Bydło rogate <i>Bétail à cornes</i>		Trzoda chlewna <i>Porcs</i>	
	Własność — <i>Propriété</i>							Własność — <i>Propriété</i>					
	wielka <i>grande</i>	mniej-sza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniej-sza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniej-sza <i>petite</i>		wielka <i>grande</i>	mniej-sza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniej-sza <i>petite</i>	wielka <i>grande</i>	mniej-sza <i>petite</i>
Pszczyna	18,7	81,3	12,6	87,4	5,1	94,9	Rudki	7,1	92,9	6,7	93,3	4,8	95,2
Kybnik	26,2	73,8	17,2	82,8	4,7	95,3	Rzeszów	7,5	92,5	3,3	96,7	1,7	98,3
Świętochłowice .	14,4	85,6	30,6	69,4	0,2	99,8	Sambor	4,7	95,3	5,0	95,0	2,4	97,6
Tarnowskie G. . .	20,0	80,0	18,1	81,9	1,6	98,4	Sanok	5,6	94,4	4,4	95,6	4,3	95,7
Woj. krakowskie — <i>Dép. de Cracovie</i>							Sokal	11,5	88,5	9,6	90,4	4,4	95,6
Biała	13,3	86,7	6,0	94,0	3,2	96,8	Stary Sambor . .	3,0	97,0	2,3	97,7	5,1	94,9
Bochnia	4,5	95,5	2,2	97,8	2,0	98,0	Strzyżów	8,8	91,2	4,5	95,5	2,1	97,9
Brzesko	9,2	90,8	4,3	95,7	3,9	96,1	Tarnobrzeg . . .	6,3	93,7	3,9	96,1	1,2	98,8
Chrzanów	7,6	92,4	3,1	96,9	2,6	97,4	Zółkiew	5,4	94,6	5,5	94,5	4,1	95,9
Dąbrowa	5,8	94,2	3,6	96,4	2,1	97,9	Woj. stanisławowskie — <i>Dép. de Stanisławów</i>						
Gorlice	5,1	94,9	2,5	97,5	3,0	97,0	Bohorodeczany .	1,5	98,5	1,2	98,8	1,4	98,6
Grybów	7,6	92,4	2,9	97,1	2,5	97,5	Dolina	1,1	98,9	0,7	99,3	1,0	99,0
Jasło	6,1	93,9	3,0	97,0	1,9	98,1	Horodenka . . .	11,2	88,8	11,9	88,1	5,4	94,6
Kraków	13,6	86,4	8,6	91,4	6,1	93,9	Kałuż	3,2	96,8	2,4	97,6	1,9	98,1
Limanowa	4,6	95,4	2,2	97,8	3,5	96,5	Kolomyja	7,3	92,7	4,0	96,0	4,7	95,8
Maków	1,0	99,0	0,6	99,4	0,4	99,6	Kosów	12,2	87,8	11,5	88,5	1,0	99,0
Mielec	6,8	93,2	4,2	95,8	2,0	98,0	Nadwórna	5,9	94,1	8,3	91,7	2,8	97,2
Myślenice	3,1	96,9	1,3	98,7	1,6	98,4	Rohatyn	8,2	91,8	5,7	94,3	4,8	95,2
Nowy Sącz	5,5	94,5	3,4	96,6	4,3	95,7	Skole	2,1	97,9	2,5	97,5	1,8	98,2
Nowy Targ	0,3	99,7	0,2	99,8	0,4	99,6	Stanisławów . . .	5,2	94,8	3,5	96,5	1,9	98,1
Oświęcim	9,8	90,2	5,2	94,8	1,8	98,2	Stryj	8,5	91,5	7,9	92,1	4,9	95,1
Pilzno	5,7	94,3	3,2	96,8	2,9	97,1	Śniatyn	9,3	90,7	7,7	92,3	4,5	95,5
Ropczyce	6,2	93,8	3,7	96,3	3,4	96,6	Tłumacz	6,7	93,3	5,9	94,1	2,6	97,4
Tarnów	10,2	89,8	4,5	95,5	3,1	96,9	Turka	1,3	98,7	1,8	98,2	1,2	98,8
Wadowice	11,4	88,6	5,8	94,2	4,3	95,7	Żydaczów	7,8	92,2	6,8	93,2	8,9	91,1
Wieliczka	9,8	90,2	5,2	94,8	3,9	96,1	Woj. tarnopolskie — <i>Dép. de Tarnopol</i>						
Żywiec	5,6	94,4	1,6	98,4	1,3	98,7	Borszczów	11,7	88,3	6,0	94,0	3,3	96,7
Woj. lwowskie — <i>Dép. de Lwów</i>							Brody	4,1	95,9	4,1	95,9	1,7	98,3
Bóbrka	10,0	90,0	7,6	92,4	3,8	96,2	Brzeżany	6,6	93,4	4,6	95,4	2,6	97,4
Brzozów	9,1	90,9	4,1	95,9	6,7	93,3	Buczacz	9,9	90,1	5,4	94,6	4,3	95,7
Dobromil	6,9	93,1	4,7	95,3	4,9	95,1	Czortków	14,0	86,0	6,7	93,3	7,7	92,3
Drohobycz	2,8	97,2	2,8	97,2	1,7	98,3	Kamionka Str. . .	6,9	93,1	4,8	95,2	2,9	97,1
Gródek Jagiell. .	9,1	90,9	7,7	92,3	4,1	95,9	Kopyczyńce . . .	13,4	86,6	6,0	94,0	5,8	94,2
Jarosław	9,4	90,6	6,5	93,5	3,8	96,2	Podhajce	7,5	92,5	4,0	96,0	3,7	96,3
Jaworów	5,4	94,6	5,7	94,3	3,3	96,7	Przemyślany . .	9,6	90,4	7,4	92,6	4,9	95,1
Kolbuszowa	2,3	97,7	1,1	98,9	0,7	99,3	Radziechów . . .	6,8	93,2	5,8	94,2	1,9	98,1
Krosno	5,8	94,2	2,4	97,6	3,4	96,6	Skalat	9,5	90,5	5,6	94,4	6,1	93,9
Lisko	5,7	94,3	5,3	94,7	1,8	98,2	Tarnopol	10,8	89,2	6,3	93,7	5,1	94,9
Lubaczów	5,1	94,9	5,3	94,7	2,8	97,2	Trembowła	10,5	89,5	6,2	93,8	5,0	95,0
Lwów	6,3	93,7	6,8	93,2	5,5	94,5	Zaleszczyki . . .	15,4	84,6	8,3	91,7	4,4	95,6
Łańcut	3,8	96,2	2,1	97,9	1,3	98,7	Zbaraż	8,6	91,4	5,1	94,9	6,4	93,6
Mościska	8,7	91,3	8,1	91,9	3,7	96,3	Zborów	6,2	93,8	3,3	96,7	2,1	97,9
Nisko	2,3	97,7	1,5	98,5	1,8	98,2	Złoczów	8,4	91,6	6,9	93,1	4,0	96,0
Przemyśl	9,8	90,2	7,2	92,8	4,9	95,1							
Przeworsk	11,6	88,4	5,6	94,4	2,4	97,6							
Rawa Ruska	9,0	91,0	7,0	93,0	2,6	97,4							

Résultats de l'enregistrement des animaux de ferme effectué en 1929

R é s u m é

L'enregistrement des animaux de ferme effectué en 1929 est le troisième de la série des investigations statistiques de ce genre depuis la restitution de l'indépendance de l'État polonais.

Le recensement des animaux de ferme du 30 septembre 1921 a établi l'effectif du cheptel vivant après la guerre et a mis en évidence les énormes pertes subies par l'élevage polonais pendant la guerre européenne et les luttes pour l'indépendance de la Pologne. Le recensement suivant qui a eu lieu le 30 novembre 1927, a fourni, en plus de données sur les progrès de l'élevage polonais et sur le comblement de pertes subies au cours des hostilités, de données illustrant la répartition des animaux de ferme de diverses catégories d'après l'âge et le sexe. L'enregistrement du 30 juin 1929, le premier de la série des investigations statistiques annuelles concernant la situation du cheptel vivant et prévues dans l'ordonnance respective du Conseil des Ministres, a démontré la situation actuelle de l'élevage et l'influence qu'ont eu sur ce dernier les conditions plus ou moins favorables, existantes pendant la période comprise entre le recensement de 1927 et cette dernière investigation statistique.

Comme les données relatives au cheptel vivant ont été recueillies au cours de diverses saisons, il n'est pas possible de préciser les changements numériques survenus pendant la période du 30 novembre 1927 au 30 juin 1929.

L'état numérique du cheptel vivant a subi, au cours des différentes saisons, l'influence de l'accroît et du caractère saisonnier de l'abatage de différentes catégories d'animaux de ferme. Après avoir analysé et éliminé

l'influence de ces deux facteurs, nous arrivons aux conclusions suivantes:

1. La diminution du nombre des chevaux qui s'exprime en moyenne en 0,5% par rapport à la situation au 30 novembre 1927, ne saurait être attribuée ni à la période du poulinement (mois de printemps), ni au caractère saisonnier de l'abatage de chevaux, vu le nombre peu considérable des chevaux tués.

2. L'augmentation du nombre des bovins, exprimée en moyenne en 5,3% pour toute la Pologne, ne peut être attribuée que partiellement à l'influence des facteurs susmentionnés, car l'accroissement particulièrement considérable du groupe de taurillons et de génisses ne saurait être expliqué par ces deux causes.

3. La diminution du nombre des porcs (23,8% en moyenne) est due à des facteurs d'ordre économique; le caractère saisonnier de l'abatage des porcs et la période de mise-bas n'ont que très faiblement influencé la diminution constatée.

4. Il est difficile de donner une explication des changements qu'accuse le nombre des moutons, vu que les moutons et les chèvres sont classés ensemble; toutefois il est probable que l'augmentation du nombre des moutons (après l'élimination du nombre des chèvres), puisse trouver son explication dans le caractère saisonnier de l'abatage des moutons et dans la période d'agnelage.

Les conditions économiques qui ont déterminé les changements du nombre des animaux de ferme de différentes catégories ont été, en général, les suivantes:

1. En ce qui concerne le nombre des chevaux, il est à constater que la Pologne est suffisamment pourvue de chevaux en

comparaison avec les autres États. Il en est autrement en ce qui concerne la qualité des chevaux, ce qui est une des conséquences de la guerre, pendant laquelle un grand nombre de chevaux ont été tués ou emmenés par les occupants. Les lacunes ont été comblées dans un temps relativement bref en ce qui concerne le nombre de chevaux, cependant la qualité des chevaux s'est considérablement empirée. Les lacunes ont été comblées et les demandes de chevaux satisfaites au moyen d'une production de chevaux irrationnelle, sans plan déterminé — car, pendant les premières années de la reconstruction économique du pays, même les chevaux de peu de valeur trouvaient des acquéreurs. Ce n'est que dans ces dernières années qu'on a enrayé cette production irrationnelle et qu'on a accordé plus d'attention à l'amélioration de la race chevaline, ce qui, à défaut d'un nombre suffisant de matériel de haras (détruit pendant la guerre) a dû contribuer à la contraction du nombre des chevaux. En outre, depuis nombre d'années, les conditions ont été peu favorables à l'élevage des chevaux de remonte, à cause du niveau très bas des prix payés pour ces derniers et des frais très considérables de cet élevage. D'ailleurs, il est à supposer que le développement de l'emploi de la traction mécanique, des tracteurs, des automobiles, a dû influencer négativement sur le rythme du développement de l'élevage pendant ces dernières années.

Il y avait en Pologne, en 1923—63, en 1927—72, en 1928—85, en 1929—112 et en 1930—140 véhicules à traction mécanique, par 100 000 habitants.

Par suite des changements survenus dans le nombre des chevaux, les chiffres relatifs à la répartition des chevaux d'après les groupes d'âge ont également subi des modifications.

Nous sommes d'avis que l'accroissement notable du nombre des bovins doit être attribué, en premier lieu, aux conditions favorables de l'élevage et à la rentabilité de ce dernier. Cette rentabilité a pour cause principale l'augmentation très sensible de l'exportation des produits de laiterie, en particulier, du beurre et le développement des coopératives laitières. Ces dernières, propageant l'élevage rationnel et facilitant la vente des produits de laiterie à meilleurs prix, ont largement contribué à l'augmentation de la rentabilité de l'élevage de bovins et à son développement.

Les changements survenus dans le nombre des bovins sont mis en évidence dans le tableau 5.

3. La diminution considérable du nombre des porcs doit être attribuée à l'influence des facteurs suivants: Déjà vers la moitié de 1928, les prix payés pour les porcs ont commencé à baisser, ce qui, tout en diminuant la rentabilité de l'élevage de la race porcine, a nécessairement contribué à sa contraction. Puis, pendant l'hiver rigoureux de 1928, un grand nombre de pourceaux de la mise-bas printanière ont péri. Enfin, l'épizootie de la septicémie de l'espèce porcine (*septicaemia pestis suum*), que sévissait pendant les derniers mois de 1928 et au début de 1929, a détruit un grand nombre des porcs et arrêté pour un certain temps le développement de l'élevage de la race porcine.

Comme on voit, les causes de la diminution du nombre des porcs n'ont été que passagères et l'élevage des porcs, grâce à ses particularités, est susceptible de s'adapter aux conjonctures du moment donné.

4. En ce qui concerne l'élevage des moutons, un dépérissement s'y fait observer déjà depuis longtemps. Ce dépérissement est dû, en premier lieu, à la non-rentabilité de cette branche d'élevage, bien que la demande de laine soit considérable en Pologne et que de grandes quantités de laine soient importées de l'étranger.

Les causes de la non-rentabilité de l'élevage de moutons sont: le manque de types d'élevage bien précisés, l'irrationalité et l'éparpillement de l'élevage, la hétérogénéité des races qui, d'ailleurs, sont souvent élevées dans des conditions climatiques inadéquates etc. Il en résulte un très grand nombre des espèces de laine dont la valeur d'utilisation n'est ni définie, ni examinée, ce qui contribue à la diminution des prix de la laine en général et qui s'étend aussi sur la laine provenant des races connues. Sur les marchés, les petites quantités de laine de bonne qualité s'égarent parmi la grande quantité de laines de peu de valeur, par suite de quoi les bonnes qualités ne peuvent être vendues à des prix convenables.

Une autre cause de la non-rentabilité de l'élevage des moutons réside dans le fait que la consommation de la viande de mouton n'est pas très répandue en Pologne, ce qui influe négativement sur les prix des moutons et entrave l'élevage des moutons de boucherie.

Bien qu'il ne soit pas possible d'établir le nombre exact des moutons en Pologne, tout ce qui vient d'être dit plus haut ne donne pas lieu à supposer que, pour le moment, cette branche de l'élevage soit en voie d'amélioration. Néanmoins, nous tenons à faire observer que l'élevage des moutons est l'objet d'une attention toute particulière et que des efforts sont faits, afin d'en élever le niveau.

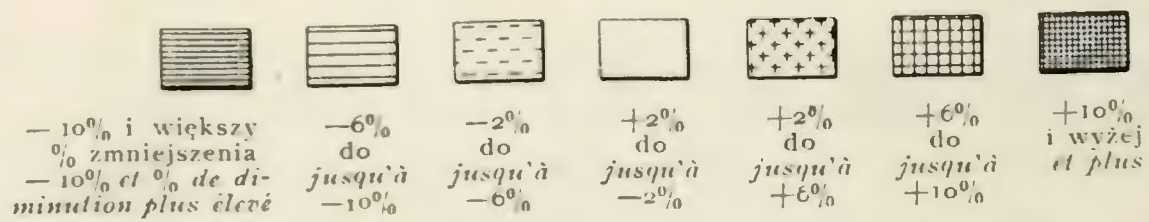
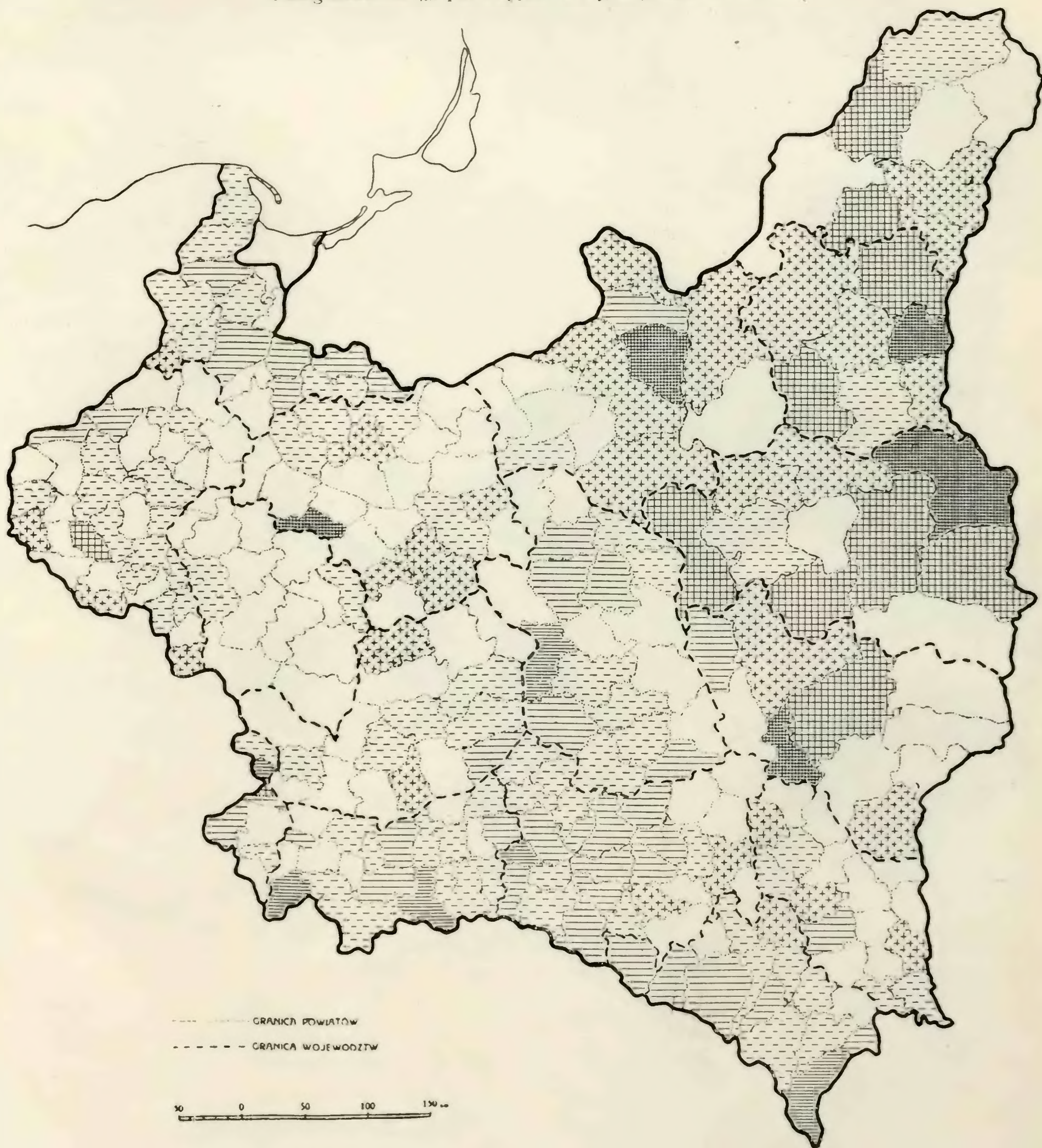
Ce qu'il y a de nouveau dans l'enregistrement des animaux de ferme, ce sont les données concernant le nombre du cheptel vivant dans les exploitations de la grande propriété foncière et de la propriété moyenne. Comme limite séparant ces deux catégories

de propriétés ont été admises les exploitations ayant 50 ha de superficie totale. Les calculs respectifs ont mis en évidence que ce n'est qu'une partie très peu considérable du cheptel vivant qui appartient à la grande propriété foncière (voir tabl. 15 et 17). Les pourcentages relatifs au nombre des animaux de ferme appartenant à la grande propriété foncière et à la propriété foncière moyenne dans les différentes parties du pays, accusent des différences bien considérables, résultant évidemment des conditions économiques.

Cependant nous ne disposons pas, à ce moment, d'une documentation suffisamment exacte pour que nous puissions soumettre ce problème à une analyse détaillée.

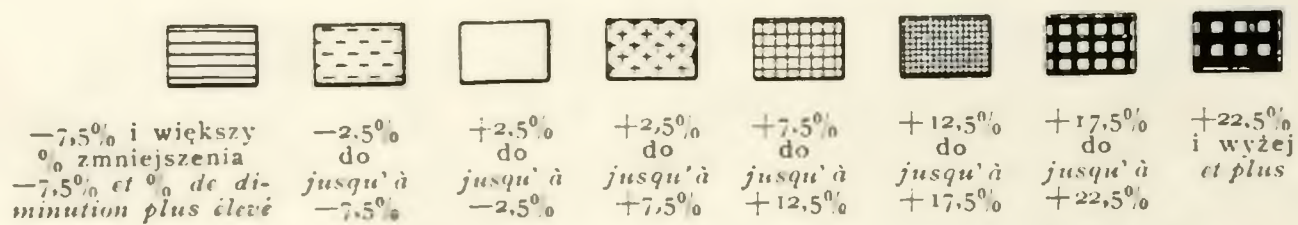
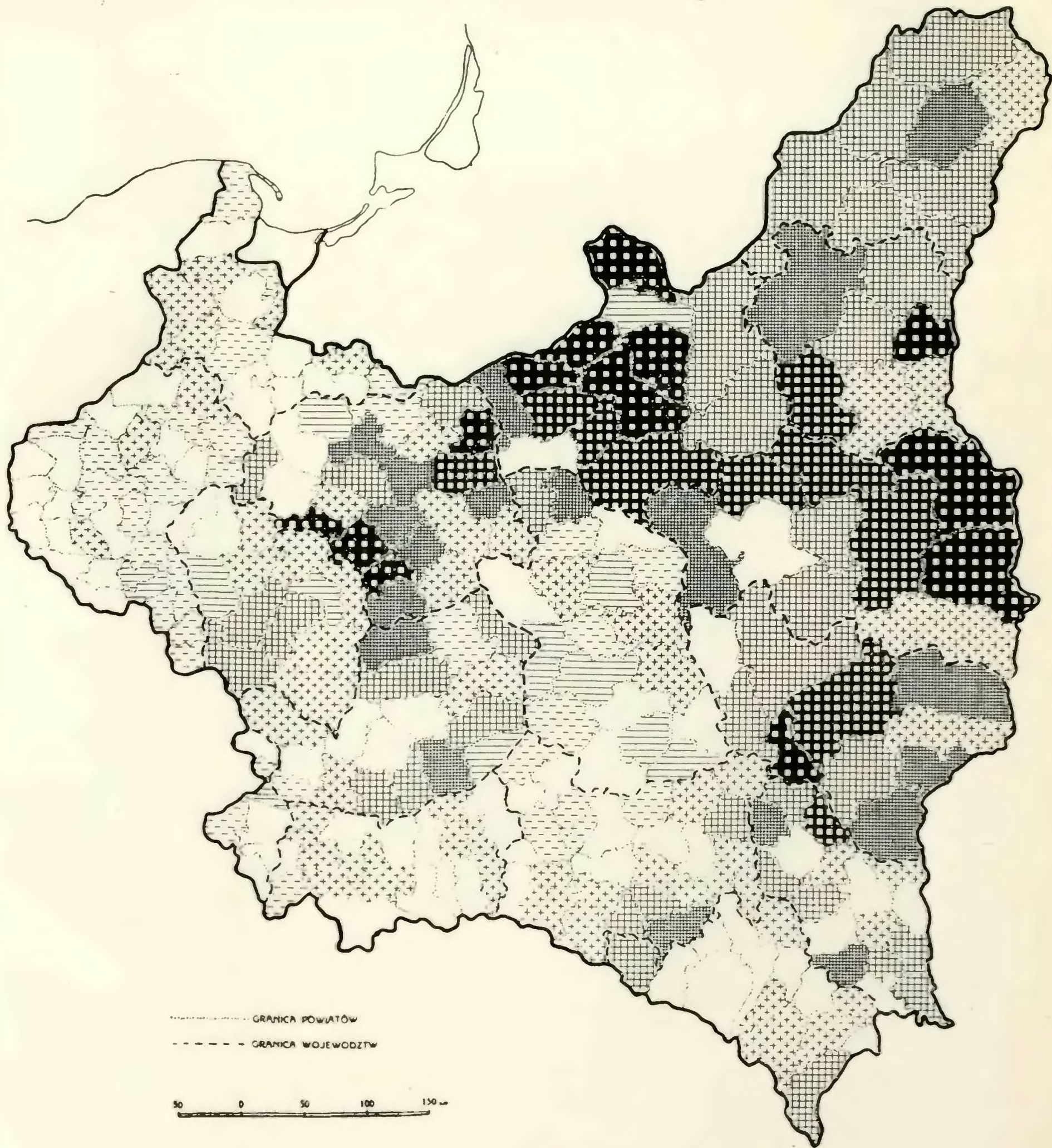
Konie 30.VI 1929 r.
Chevaux. Le 30.VI 1929

Zmiany w %% do stanu z dnia 30.XI 1927 r.
Changements en %% par rapport à l'effectif au 30.XI 1927

*Bydło rogate 30.VI 1929 r.
Bétail à cornes. Le 30.VI 1929*

*Zmiany w %% do stanu z dnia 30.XI 1927 r.
Changements en %% par rapport à l'effectif au 30.XI 1927*

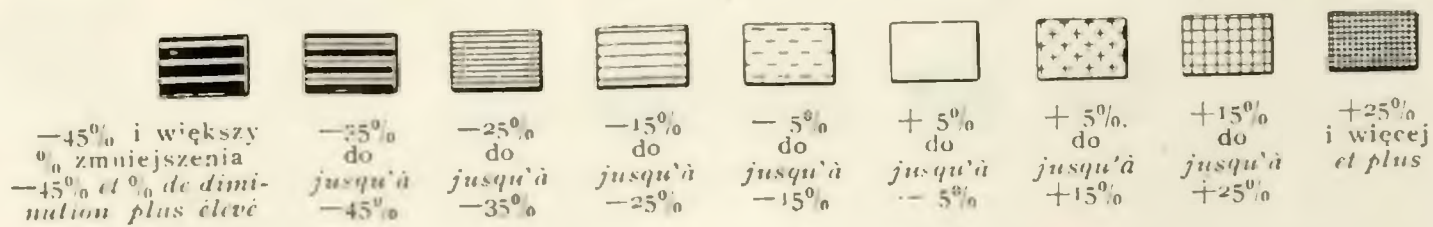
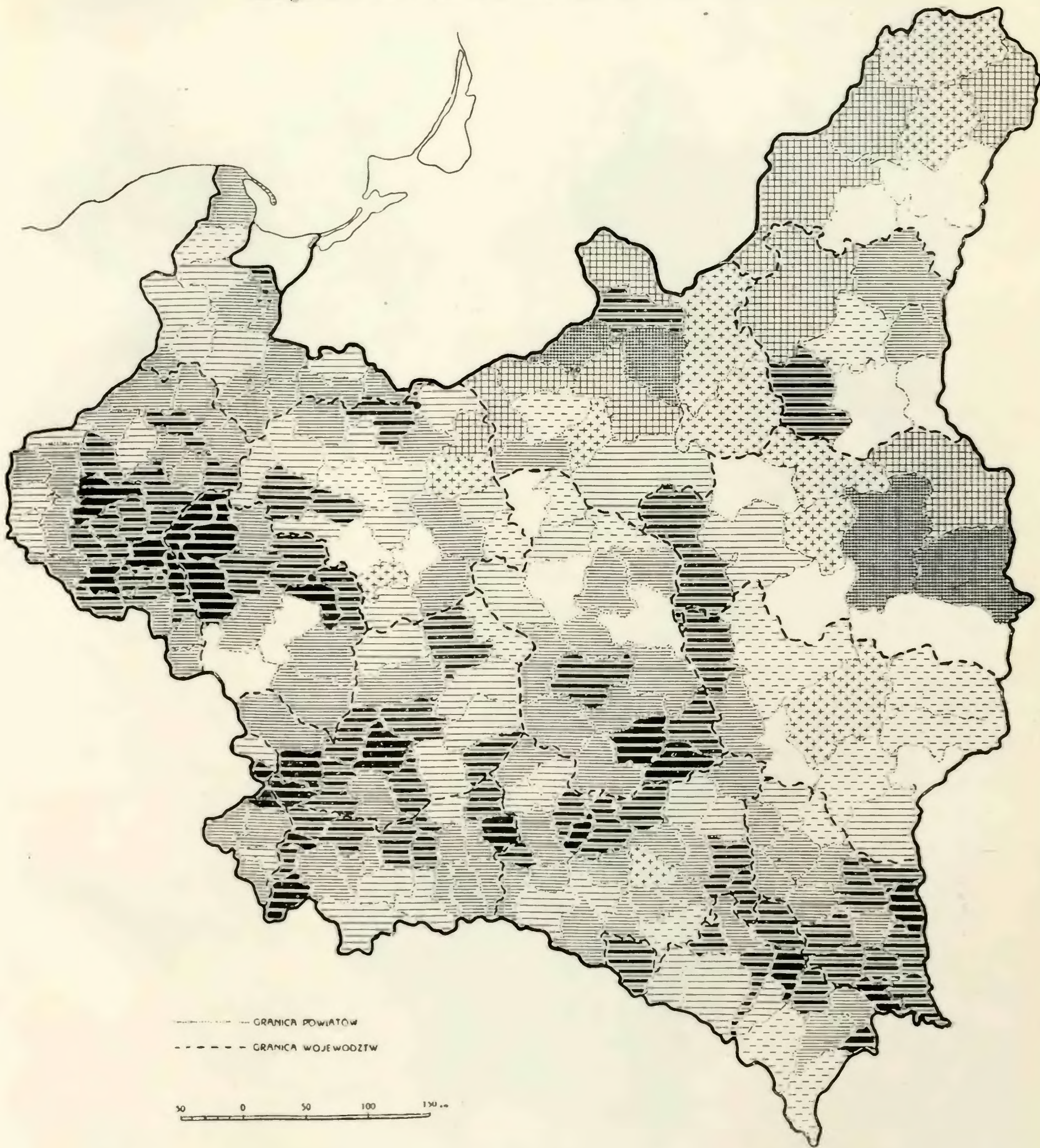

Trzoda chlewna 30.VI 1929 r.

Porcs. Le 30.VI 1929

Zmiany w %% do stanu z dnia 30.XI 1927 r.

Changements en %% par rapport à l'effectif au 30.XI 1927

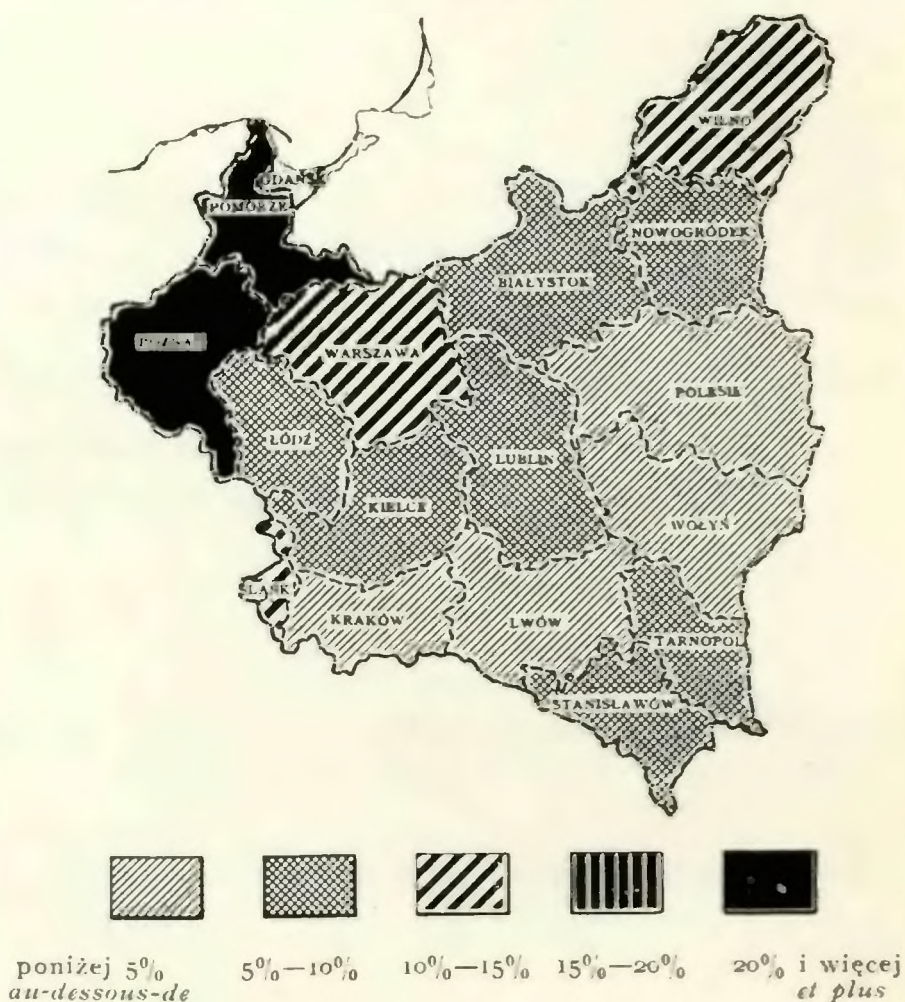

Liczba koni w gospodarstwach posiadających powyżej 50 ha ogólnego obszaru w %% do ogólnej liczby w 1929 roku

Nombre des chevaux dans les exploitations ayant plus de 50 ha de l'étendue totale en proportions p. cent du nombre total des chevaux en 1929

Liczba bydła rogatego w gospodarstwach posiadających powyżej 50 ha ogólnego obszaru w %% do ogólnej liczby bydła rogatego w 1929 roku

Nombre du bétail à cornes dans les exploitations ayant plus de 50 ha de l'étendue totale en proportions p. cent du nombre total du bétail à cornes en 1929

Liczba trzody chlewnej w gospodarstwach posiadających powyżej 50 ha ogólnego obszaru w %% do ogólnej liczby trzody chlewnej w 1929 roku

Nombre des porcs dans les exploitations ayant plus de 50 ha de l'étendue totale en proportions p. cent du nombre total des porcs en 1929

